

ÚJ ESZKÖZÖK
A KRIMINÁLANDRAGÓGIÁBAN

A dolgozat a XXXII. OTDK

Pedagógiai, Pszichológiai, Andragógiai és Könyvtártudományi szekciójában

harmadik helyezést ért el.

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	3
1.1. A témaválasztás indoklása	5
1.2. Problémafelvetés	5
1.3. Kutatási kérdések	6
1.4. Hipotézisek.....	6
1.5. Kutatási célok.....	6
1.6. Kutatási előzmények	7
1.7. Kutatási módszerek	7
2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS	8
2.1. A büntetések végrehajtásának múltja és jelene a kriminológiában.....	8
2.2. A kriminológia az európai börtönnevelésről.....	10
2.3. Az andragógia a börtönben folyó reszocializációról.....	12
2.3.1. Reszocializáció és személyiségfejlődés.....	13
2.3.2. Elméletek a felnőttek tanulásáról	14
2.3.3. A Lifelong Learning a tanulásról és a személyiség fejlődési lehetőségeiről...	16
2.3.4. Kriminál-andragógia	20
2.4. Egy még be nem váltott lehetőség: az elítéltek önfejlesztő tevékenysége.....	23
2.5. Önfejlesztésre használható mentális módszerek	26
2.6. Programok a fogvatartottak csoportjai számára.....	27
2.7. A szakirodalom áttekintésének összegzése	28
3. TEREPKUTATÁS A BALASSAGYARMATI FEGYHÁZ ÉS BÖRTÖNBEN	29
3.1. A kutatás helyszínének rövid bemutatása	29
3.2. Az intézet szakembereivel felvett interjúk eredményei	30
3.3. A célcsoporthoz történő közelítés lépései.....	31
3.3.1. Első lépés: személyes ismeretség és bizalom kialakítása – felmérés	32
3.3.2. Második lépés: a relaxáció elméleti alapjainak bemutatása	34
3.3.3. Harmadik lépés: csoportos relaxációs gyakorlatok	34
4. EREDMÉNYEK	36
4.1. A hipotézisek vizsgálata.....	36
4.2. Javaslatok	36
5. ÖSSZEGZÉS	37
6. IRODALOMJEGYZÉK.....	38
7. ÁBRAJEGYZÉK	41
8. KÉPJEGYZÉK.....	41
9. MELLÉKLETEK.....	41
9.1. A terepmunka naplózása	41
9.2. Kérdőív elítéltek pozitív állításokkal való egyetértésének mérésére	56
9.3. A kérdőívekből nyert adatok feldolgozása.....	57
9.4. Interjú a Balassagyarmati Fegyház és Börtön parancsnokával.....	59
9.5. Interjú a Balassagyarmati Fegyház és Börtön B-v. O. vezetőjével.....	62
9.6. Interjú a Balassagyarmati Fegyház és Börtön pszichológusával	63

„A szabadságvesztés végrehajtásának célja az ítéletben meghatározott joghátrány érvényesítése, valamint a végrehajtás alatti reintegrációs tevékenység eredményeként annak elősegítése, hogy az elítélt szabadulása után a társadalomba sikeresen visszailleszkedjen és a társadalom jogkövető tagjává váljon.”¹

1. BEVEZETÉS

Dolgozatom egy olyan zárt világot vizsgál, amely a legtöbb ember számára igen távoli, ismeretlen, s ahová az emberek bizonyos csoportjai kényszerből kerülnek. Ez a börtön világa. A büntetés-végrehajtás (mint rendszer, továbbiakban: bv.) intézményének rendszere számos sajátosság szerint tárgyalható. A legfontosabb jellemzőket a téma kifejtése szempontjából a következőkben látom.

Hazánkban a bv. intézetek mintegy 150%-os telítettséggel működnek. Ahhoz, hogy a bűnelkövetések száma ne emelkedjen, esetleg csökkenjen, időszerű újabb, hatékonyabb megelőző módszerek kidolgozása. A börtönben szabadságvesztés-büntetésüket töltő személyek pénzügyi terhet jelentenek az államkasszának, hiszen az elítéltek nem jelennek meg a munkaerőpiacon. A családok szintén súlyosan érintettek, amíg egy keresőképes felnőtt a lakóhelytől távol, elzárva tölt éveket, évtizedeket.

Amikor egy elítélt megkezdí büntetése letöltését, be kell illeszkedjen egy nem általa választott környezetbe. Az, hogy a börtönben a falak sivarak, hogy a berendezés csak a legalapvetőbb szükségletek kielégítésére szorítkozik, csupán külsőségek. *E merev rendszer hatása alatt, a végrehajtási folyamatban nagy teher viselése kezdődik a fogvatartott számára. Jószerével megszakad a kapcsolata a külvilággal, korlátozódik az állampolgári jogok gyakorlása, beszűkül az egyén számára a választások köre, csökkennek a higiénés igények kielégítésének lehetőségei.*

A börtönben tehát sok minden nem létezik, ami a szabad életben ott van körülöttünk, egy dologból azonban rengeteg van, ez pedig az idő. A zárkák lakóinak a nap huszonnégy óráját az intézet házirendje szerint kell eltöltenie. Dolgozatom témája szempontjából fontos tényező, hogy ennek az időnek bizonyos részével maga a fogvatartott rendelkezik. Szükségesnek tartom megvizsgálni, milyen esélyei vannak a börtönben folyó reszocializációnak a már meglévő és a még ki nem használt lehetőségek fényében. Meggyőződésem, hogy ha az

---

¹ 2013. évi CCXL. törvény A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról. 83. § (1) bek. (URL: <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK13218.pdf> (letöltve: 2014.12.24.18:30))

egyénnek megvan az igénye az idő hasznos eltöltésére, lehetőséget találhat a börtön nyomasztó világának elviselését megkönnyítő, a társadalmi visszailleszkedést elősegítő tevékenység végzésére.

A bv. rendszere nagymértékben kihat a személyiségre. A fogvatartottnak meg kell őriznie önmagát, nem szabad lelkileg elvesznie, sőt, elvárható, hogy pozitív irányba változzék. Ehhez börtönévei alatt tanulnia kell; elsősorban túlélni, majd folyamatosan készülni a szabad világba való kilépésre. A börtön kínálta lehetőségeken túl önfejlesztő gyakorlatok tanulásával és rendszeres végzésével is elősegítheti azt, hogy szabadulása után többé ne kerüljön vissza a bv. rendszerébe. E pozitív változás eléréséhez egyrészt az elítélt rendszeres támogatást igényel, másrészt szükséges, hogy önsegítő módszereket tanulva, ő maga is a folyamat aktív közreműködőjévé váljon. Ezzel megkönnyítheti saját helyzetét, egyúttal némileg tehermentesítheti a börtön nevelői állományát is.

Tíz éve végzek önfejlesztő mentális gyakorlatokat, melyek elméleti és gyakorlati alapjait az *Agykontroll-alapítvány* tanfolyamain sajátítottam el. Ez alatt az idő alatt hatékony technikákat fejlesztettem ki, melyek használatával jó eredményeket értem el az egészségem megőrzése, a személyiségem karbantartása, az emberi kapcsolatok ápolása és a tanulásfejlesztés terén. E tevékenység alapja a tudatos gondolkodás elmélyítése és annak pozitív irányba történő elmozdítása. Az ilyen gyakorlatok a legkülönbözőbb problémák kezelésére alkalmazhatók: jól beválnak az egészség megőrzésében, a társas kapcsolatok rendezésében, az életvitel átalakításában (*Bagdy, F. Várkonyi, Kádár és Orosz, 2012*). Meggyőződésem, hogy útmutatást adhatnak az elítélteknek is a morális, jogkövető életvitel megvalósításához. Ez a könnyen hozzáférhető és egyszerű technika életkortól függetlenül használható. Tovább növeli alkalmazhatóságát, hogy szinte eszközigenytelen folyamatokról van szó, ugyanakkor bárki bármikor belekezdhet gyakorlásába. Az elmúlt tíz évben személyes életemben számtalan mentális gyakorlat elméletét és praktikus megvalósítását ismertem meg, illetve végeztem, melyek eredményességéről meggyőződve, másoknak is ajánlom e technikát – ezúttal a börtön zárt világán belül.

További inspirációt jelentett a téma kutatására, hogy egyetemi tanulmányaim és a *kriminálandragógia* tantárgy hatására kialakult bennem a reszocializáció börtönön belüli lehetőségeinek kutatása iránti elkötelezettség, ezért gyakorlati eszközökkel vizsgáltam meg, sikerül-e speciális fogások megtanulása iránti érdeklődést felkelteni az elítéltek körében. Feltételezésem szerint az említett gyakorlatok egyrészt megkönnyítik a bentlétükkel járó megpróbáltatások elviselését, másrészt, segítségükkel – a határozott időtartamú

szabadságvesztésre ítélték – felkészülhetnek a kinti világban tanúsítandó ember- és törvénytisztelő, jogkövető életvitelre.

1.1. A témaválasztás indoklása

Empátiával gondolok a bebörtönzött emberekre, a velük és a sorsukkal való együttérzés természetes számomra. Személyes érintettségem a 2000-es évtized első felében alakult ki, az egyik büntetés-végrehajtási intézetben tett látogatásaim során. A beszélők alkalmával egy fogvatartott saját börtönlétéről szóló elbeszéléseit hallgattam meg. Mivel ez az elítélt személyes ismerősöm, helyzete különösen közelről érintett. Szabadulása után sokáig azt reméltem, hogy az ő bebörtönzése egyszeri és megismételhetetlen, de csalódnom kellett: az illető ismét törvényt szegett. Visszaesése önmagában elutasítást vált ki belőlem mind egyéni, mind társadalmi szempontból, egyúttal azonban arra is sarkall, hogy az ismételt bűnelkövetések megelőzéseinek lehetőségeit kutassam néhány, széleskörűen elterjedt és általam is kipróbált fejlesztő eljárás fényében.

1.2. Problémafelvetés

A bv. társadalmi rendszerének és benne a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága munkájának egyik legfontosabb alaptézise, hogy a szervezet segítse az elítéltek reszocializációját (Szabó, 2013). Azzal az előfeltevéssel gondolkozom, hogy mindenki kívánja a jobbat, a szebbet. Ezt igazolja Cole és Cole (2006) pszichológiai munkája, miszerint az emberek folyamatosan keresik annak a lehetőségét, hogy javítsanak a társadalmi szerződés minőségén. Bizonyára maguk a bűncselekmények elkövetői is a jobb élet kilátásba helyezésével döntenek a haszonszerzéssel járó, bár törvénytelen cselekedet mellett.

Amikor egy adott állapotnál jobbat szeretnénk elérni, a törvényes utak közül választhatjuk az önnevelést, az önmagunkkal való rendszeres foglalkozást, mely bensőnk megismerésén, rejtett képességeink pozitív irányba való fejlesztésén keresztül valósul meg (Rudas, 1990. 95–110. o.). Hiszem, hogy az önfejlesztés megoldás lehet a bűncselekményektől való tartózkodásra, a jogok és kötelességek állandó szem előtt tartásának kivitelezésére. Világos előttem, hogy minden elítéltnak kilátásba kell helyeznie a boldog élet lehetőségét, s meg kell találnia új helyét a társadalomban.

Silva és *Miele* (1990) szerint az önfejlesztő mentális gyakorlatok segíthetnek a morális személyiség kialakulásában, továbbá, amennyiben ezt az önfejlesztő tevékenységet széles

körben végezzük, annak az egész társadalomra kiható, jótékony hatására számíthatunk. A börtönökben végzett terepmunkám során azt tapasztaltam, és egyben hiányosságnak tartom, hogy a büntetés-végrehajtásnak nincs gyakorlata a fogvatartottak mentális energiáinak nevelő célú mozgósításában.

1.3. Kutatási kérdések

A fogvatartottak reszocializációjának fejlesztését az alábbi kérdések mentén vizsgáltam.

- A büntetés-végrehajtásban lehet-e új módszerek felé nyitni a reszocializáció hatékonysága érdekében?
- Milyen új lehetőségek állnak a segítők rendelkezésére a fogvatartottakkal való együttműködés megvalósítására?
- Mely programok alkalmasak arra, hogy előremozdítsák a börtönben élők társadalomba történő visszailleszkedését?

1.4. Hipotézisek

1. Feltételezem, hogy létezik olyan andragógiai eszköz, amely motiválja a fogvatartottakat a segítőkkel történő kooperációra.
2. A szabad életben bevált speciális fejlesztő gyakorlatok a börtön keretein belül éppúgy alkalmazhatók.
3. A fogvatartottak a csoportfoglalkozásokon tanult gyakorlatokat nem csak a tanulási környezetben, hanem azon túl, egyénileg is alkalmazzák.

1.5. Kutatási célok

Dolgozatom részben gyakorlati tapasztalatra épülő munka. A kutatóprogram folytatását megalapozó szakirodalmi források feltárásával szeretném megmutatni, mely andragógiai módszerek segíthetik a szabadságát visszanyerő személyek megvédését a bűnelkövetésbe való visszaeséstől. Nem csupán a meglévő reintegrációs folyamatok leírása a célom, hanem ehhez a tevékenységhez további megoldási ötleteket is kívánok adni. Célom rámutatni a büntetés-végrehajtási intézetekben szabadságvesztés-büntetésüket töltő személyekkel történő andragógiai foglalkozás fontosságára. Kutatási eredményeimet a későbbiekben szeretném megjelentetni, hogy az érintett szakemberek számára is elérhető legyen.

1.6. Kutatási előzmények

2012-ben az ELTE PPK Andragógia és Művelődéstudomány Tanszékén *Berényi Ildikó A kriminálandragógia alapjai, a fegyintézetekben folyó tanulás specialitásai* című kurzusán gazdag elméleti forrásból tanultam. Oktatóm, doktori kutatásának részeként, rendszeresen „filmterápiás” foglalkozásokat vezetett a Márianosztrai Fegyház és Börtönben, mely tevékenységbe bevonta a fenti kurzus későbbi folytatásaként meghirdetett *Kriminálandragógia műhely* tárgy hallgatóit. 2013-ban jómagam rendszeresen részt vettem a terepgyakorlatokon, valamint a Büntetés-végrehajtási Intézet II. objektumában szervezett látogatáson. Ezen alkalmak során bepillantást nyertem a bv. intézetek világába, s megtapasztalhattam annak hangulatát, a zártság mibenlétét, továbbá hallhattam, láthattam a már elméletben megtanultak gyakorlati valóságát.

Az első márianosztrai látogatások során a fogvatartottakkal való kommunikáció újszerűen hatott rám. Majd alkalomról-alkalomra, egyre természetesebbé vált számomra az elítéltekkel való közös program, melynek alapja az irányított beszélgetés volt.

Kutatási eredményeim egy speciális metszetről beszámoltam egy konferencián², továbbá az Eötvös Loránd Tudományegyetem 2014-es tavaszi nyílt rendezvényén.³ A konferencián *dr. Arapovics Mária* egyetemi adjunktus révén vettem részt, és múzeumandragógia tárgyban tartottam előadást. *Berényi Ildikó* készítette fel az ELTE nyílt napjára, melyen a kriminálandragógia és a múzeumandragógia néhány kapcsolódási pontját mutattam be. Mindkét alkalommal levetítettem az általam készített *A Magyar Büntetés-végrehajtás Múzeumi Kiállítóhelye – Sátoraljaújhely* c. filmet⁴.

1.7. Kutatási módszerek

Két oldalról vizsgáltam a bv. reszocializációs tevékenységét. Egyrészt felhasználtam a szakirodalmi forrásokból szerzett információkat, másrészt személyesen, tevékeny részvétellel, valóságos környezetben szereztem tapasztalatot az elítéltek társadalomba történő visszavezetése témájában. Elméleti kutatásom célja, hogy az andragógia elméleti irányzatai között megtaláljam a helyét a kriminálandragógia általam vizsgált új törekvéseinek, valamint

---

² V. Országos Múzeumpedagógiai Konferencia, 2013.12.03., Szentendre

³ ELTEfeszt Interaktív Fesztivál 2014.02.01., Budapest

⁴ URL: http://www.molnarattila.hu/aktualis/bortonmuzeum/aktualis_bortonmuzeum.html (letöltve: 2014.12.16. 10:09)

bemutassam az andragógia és a társtudományok álláspontját, hasznosítható eredményeit a téma feldolgozásához. Komplex kutatási stratégiát érvényesítve, empirikus terepkutatási módszereket: megfigyelést, kérdőíves felmérést, interjút, irányított beszélgetést (*Falus, 1996. 7–33. o.*) is alkalmaztam, melyek eredményét a melléklet tartalmazza.

2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

A szakirodalmi források áttekintésével azoknak a kutatási eredményeknek a rövid bemutatására és elemzésére törekszem, amelyek a témát, a bv. intézetekben folyó reszocializáció kérdését segítik értelmezni. Ezért a kriminológia, a bv. története, az andragógia, a kriminál-andragógia dolgozatomból jól használható eredményeiből, irodalmaiból válogattam. Céлом a téma interdiszciplináris megközelítése és a fontosabb eredmények bemutatása.

2.1. A büntetések végrehajtásának múltja és jelene a kriminológiában

A XXI. században a társadalmak bűnelkövetésekre adott válasza több felelősséget tükröz a régi korok büntetéseinél. A bv. céljai között már nem szerepel sem a megszegés, sem az emberi test fölötti korlátlan fizikai uralom hangsúlyozása. A mai kor felfogásához közelebb áll a bűncselekmény elkövetőjének nevelő célú segítése, a társadalmi normák elfogadtatása, s ezzel a büntetés alanya számára az emberi életközösségekbe történő integráció megkönnyítése (*Mezey, 2010*).

Az ókori és középkori politikai hatalmak meggyőződése szerint a szankcionálásnak, így az elhelyezés körülményeinek és az alkalmazott eszközöknek a büntetést a büntetett személy kínlásán keresztül kellett megvalósítani. *Mezey (2010)* szerint a büntetés *eszközei* voltak fontosak, miközben az általuk sújtott személy csupán a folyamat tárgya volt. Az emberi méltóság eltörpült e büntető rendszerek nyomása alatt. A szabadságvesztéssel járó megtorlások aligha kecsgették a túlélés lehetőségével, hiszen az intézkedések jelentősen korlátozták úgy a higiéniai feltételeket, mint a táplálkozás mennyiségi és minőségi lehetőségeit. Ezek a börtönviszonyok a történelem olyan hosszú időszakán át álltak fenn, hogy egy-egy generációt egyáltalán nem érintettek az idők során bekövetkező pozitív változások.

A reformáció és a felvilágosodás kora hozta a rabokkal történő emberségesebb bánásmód gondolatát, ám a fenti állapotok jelentős mértékű javulására csak a XVIII. században került sor. Ennek megfelel *Mária Terézia* rendelkezése, a *Constitutio Criminalis Theresiana*, amelyben az 52. törvénycikk 2. §-a megtiltja a foglyok kalodában, illetve föld alatti tömlőcökben történő elhelyezését, emellett a törvény korlátozza bizonyos kényszerítő eszközök alkalmazását is. A büntetés társadalmi céljának folyamatos alakulása következtében a börtönöket lassan az emberiség szelleme kezdte áthatni, melynek értelmében szempont lett többek között a tisztaság, a rend, a világosság. Emellett több figyelmet szenteltek a foglyok egészségügyi gondozására és a lelki higiénia ápolására, majd egyre határozottabban kialakult a nevelés eszméje. Ma a büntetés-végrehajtási intézetekben a fogvatartottak szabad életre történő felkészítése a cél. Megjelenik a szociális gondozás, illetve a szakképzés és a felnőttoktatás (*Pál, 1976*).

Azóta, hogy 1772-ben megnyílt az első magyarországi fenyítőház (*Mezey, 2000*), jelentős változás ment végbe a bv. ideológiájában. „A szabadságvesztés végrehajtása céljának elérése érdekében kiemelt a jelentősége annak, hogy a fogvatartottak a szabadságvesztés kezdetétől, sőt már az előzetes letartóztatás alatt is miként töltik el idejüket. [...] Az MSZ 58. pontja⁵ szerint a szabadságvesztés és minden más személyes szabadságot korlátozó büntetés végső célja a társadalom védelme a bűncselekményektől. Ez a cél csak akkor érhető el, ha a szabadságvesztés időszakát arra használják fel, hogy amennyire lehetséges, az elítéltnen ne csak akaratot, de képességet is teremtsenek arra, hogy a társadalomba való visszatérése után törvénytisztelő és önmagát eltartó életmódot tanúsítson. [...] A fogvatartottak foglalkoztatására vonatkozó nemzetközi követelmények, CPT⁶ ajánlások és jogszabályi előírások akkor teljesülnek megfelelően, ha minden fogvatartott részére biztosítják a lehetőségét annak, hogy a társadalomba való beilleszkedését a szabadságvesztés ideje alatt megkezdhesse.” (*Aleku, Csordás és Pacsek, 2006. 65–78. o.*) A szerzők rámutatnak az önképzés lehetőségére is, például a nyelvtanulásra, illetve a személyiségfejlesztő tevékenységekre. A személyiségfejlesztés kérdésére a 2.3.1. fejezetben még visszatérünk.

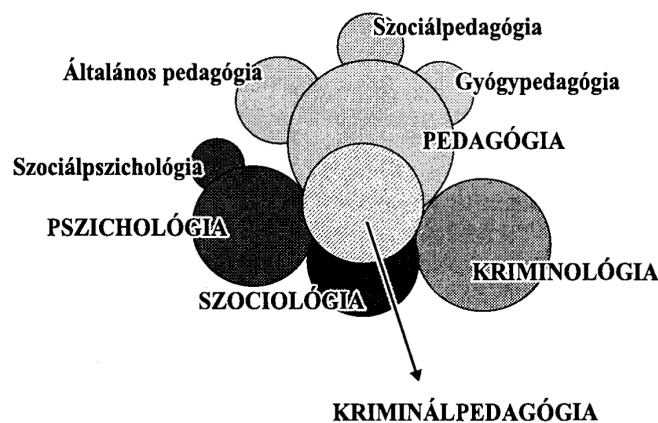
⁵ A letartóztatott személyekkel való emberséges bánásmód minimum irányelveiről szóló ENSZ ajánlás

⁶ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – a kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód, illetve büntetés megelőzésére alakult európai bizottság (saját fordításom szerint)

2.2. A kriminológia az európai börtönnevelésről

Témámat az európai börtönnevelés összefüggéseiben érdemes tárgyalni, hiszen a magyar reintegrációs tevékenységre hatottak a különböző európai börtönnevelési irányzatok. Ezeket az irányzatokat a témával legrégebb óta foglalkozó szakterület, a kriminológia tudománya és gyakorlata mutatja be a legátfogóbban. Dolgozatom e részében röviden bemutatom az európai börtönnevelési irányzatokat, azzal a céllal, hogy egy olyan háttérrel vázoljak fel saját kutatásom bemutatásához, aminek segítségével törekvéseim sajátosságai jobban érzékelhetőek. Mindenekelőtt szükségesnek látszik néhány fogalom tisztázása.

A *kriminológia* a bűnözés társadalmi okainak feltárásával, törvényszerűségeinek meghatározásával, a bűnelkövetések elleni harc feladatainak kimunkálásával foglalkozó tudomány. Célja az elítéltek átnevelése, a társadalomba való visszavezetése. A kriminológia azzal igyekszik a bűnözéssel kapcsolatos problémák megoldásához segítséget nyújtani, hogy szempontokat ad az átnevelés különböző módszereihez, s ezzel támogatja a kriminálpedagógia törekvéseit is. A *kriminálpedagógia* a büntetőjog és a pedagógia határterületén működő tudomány (1. ábra), amelynek célja szintén az elítéltek nevelése, a társadalomba történő visszavezetése. (Pál, 1976). Ruzsonyi (2006) a kriminálpedagógia fogalmát egyrészt tudományterületként, másrészt a konstruktív életvezetés megalapozásának pedagógiai rendszereként, harmadrészt rendszerszervezési alapelveként értelmezi. A szerző rámutat e tudomány interdiszciplináris jellegére, miközben hangsúlyozza, hogy bár a kriminálpedagógia nem akarja magát függetleníteni a társtudományoktól, de a személyiség alakításával kapcsolatban saját rendszerén belül kíván tevékenykedni. Felhívja arra is a figyelmet (Ruzsonyi, 2003b), hogy egyre nagyobb a pedagógia feladata és felelőssége a fogvatartottak ügyében.

1. ábra

A kriminálpedagógia helye a tudományok rendszerében (Forrás: Ruzsonyi, 2006. 28. o.)

A *büntetés-végrehajtási nevelés* kapcsán az intézetekben a nevelők feladata, hogy megismerjék az elítélteket, továbbá egyéni nevelési programokat alakítsanak ki, valamint biztosítsák e programok teljesítését. További feladatuk a büntetés letöltésének idejére a szabadulók felkészítése és az elítéltek szociális gondozása (Pál, 1976).

Európa szerte más és más rendszerben folyik a börtönök tevékenysége. Ezek az irányzatok azonban csupán jellegükben, az adott ország kulturális vonatkozásában jelentenek különbséget – a cél minden esetben az, hogy a hatalom felkészítse az elítélteket az önálló, produktív, törvénytisztelő életvezetésre (Ruzsonyi, 2003a). A szerző öt különböző irányzatot különböztet meg, az alábbiak szerint.

A **drillközpontú irányzat** feszes, a kiszolgáltatottságot hangsúlyozó büntetés-végrehajtási típus, mely Angliára, Franciaországra és Törökországra jellemző. Az elítéltek elszigeteltsége dominál: a börtönépületek külseje a zártságot sugallják, a falak, a rácsok, a pengedrót együttes képe az elrettentés hatásával bír. Bent a hivatali hatalom uralkodik. A szabályok erősítik a fogvatartottakban annak érzetét, hogy bünt követtek el. Ennek az irányzatnak az erőssége az elrettentésben mutatkozik meg.

A **volt szocialista blokk országainak büntetés-végrehajtási gyakorlata** Bulgáriában, Lengyelországban, Romániában és a történelmileg–politikailag–kulturálisan hasonló közép-kelet-európai államokban található meg. A rendszer igen nyomasztóan hat – a II. világháborút követő ideológiai változások csak lassan mennek végbe. Nehezen integrálódnak az oktatás és a nevelés új módszerei, viszont a térségben jelentőssé vált az egyház szerepe a büntetés-végrehajtási nevelés területén.

A **porosz iskola** központi gondolatai között szerepel a szakképzés, a környezettel való szoros együttműködés és a sport. A börtönökben kötelező a tanulás és a munkavégzés. Lehetőség van általános és középiskolai tanulásra, de a fogvatartottak bekapcsolódhatnak a levelező oktatásba is.

A **rehabilitációs irányzat** felfogásában (főként Hollandiában és Írországbán) a nevelés a büntetés–jutalmazás elvére épül. Ebben a rendszerben jelen van a nevelést és az oktatást támogató kulturális felszereltség, továbbá a lelkészek, a nevelők, a szociális munkások, valamint a pszichológusok tevételes részvétele.

A **neo-treatment irányzat** a skandináv országokra jellemző, ahol a büntetések végrehajtása a büntetés–visszavezetés–gondozás mentén valósul meg. A börtönök környezete igyekszik hasonulni a közösségi környezet jellemzőihez, ezért nyitottan, szociális kontroll alatt működnek. Cél, hogy a társadalom segítsen az elítélteknek az önmaguk mérlegelésének és a döntéshozás képességének kialakulásában. Ennek az irányzatnak a jelentőségét a szerző

abban jelöli meg, hogy „minél eredményesebben asszimilálja a börtönkörnyezet a közösségi környezet jellemzőit, annál könnyebb az átmenet a börtönbüntetésből a szabad társadalomba.” (Ruzsonyi, 2003a, 54. o.)

A börtönökben folyó felnőttoktatás nemzetközi fejleményeiről a *European Infonet Adult Education* online magazinjának 2014. szeptember 24-én megjelent *Life story book from prison* c. cikkében szereplő *Second Chance (Második esély)*⁷ elnevezésű kétéves andragógiai projekt ismertetését tartalmazó tanulmány számol be (Molnár Attila Károly, 2014. kézirat).⁸ A Grundtvig program részeként induló projekt célja többek között feltárni, hogyan élik meg az elítéltek érzelmileg a börtönbeli oktatásban történő részvételt. Andragógiai szempontból olyan ötletekkel indultak el a szakemberek e projekt megvalósításában, amelyekkel az emberbe történő beruházás valósul meg. Az online magazin szerint a büntetés-végrehajtásban megvalósuló oktatás sok elítélt számára a második esélyt jelentheti a társadalmi integrációra. Ez a készségfejlesztő tevékenység olyan eszközöket igyekszik megteremteni, amelyekre a fogvatartottaknak szükségük lehet a társadalmi beilleszkedés során.

2.3. Az andragógia a börtönben folyó reszocializációról

A kriminológia mellett a másik nagy tudományterület az andragógia, melynek segítségével a börtönben folyó reszocializációt vizsgáljuk.

Durkó és Szabó (1999) szerint a felnőttnevelés leginkább az *antropagógia* (általános embernevelés) rendszerében helyet foglaló, a korosztályok alapján felosztott *pedagógia-andragógia-gerontagógia* logikai vonulat mentén, a felnőttek nevelésével, oktatásával, képzésével kapcsolatos fejlesztések dimenzióiban helyezhető el. Napjaink elfogadott felfogása szerint az *andragógia* a neveléstudománynak a felnőttek nevelésével foglalkozó ága, melyben a nevelés főleg iskolarendszerben vagy iskolarendszeren kívül valósul meg, s mely magába foglalja a felnőttek oktatásának, képzésének, valamint az egyéni művelődésnek a szervezését (Kraiciné és Csoma 2012). Az andragógia pontosabb definiálása érdekében szükséges a *felnőttnevelés* fogalmának tisztázása is. Elterjedt azonban a *felnőttoktatás*, illetve a *felnőttképzés* kifejezés alkalmazása is. Dolgozatomban követem a szerzők szóhasználatát, és mindig az adott szerző értelmezésében használom a *felnőttoktatás*, a *felnőttnevelés*, illetve a

---

⁷ Saját fordításom alapján.

⁸ A 13 oldal terjedelmű esszét Németh Balázs Politikatörténet és felnőttoktatás c. egyetemi kurzusához készítettem. URL: http://www.molnarattila.hu/tanulmanyok/politikatortenet_es_felnottoktatasi.pdf (letöltve: 2015.01.04. 13:22)

*felnttktkpz*s kifejezst. Mivel nem clom a terminolgiai kdndsek vizsgálata, ezrt, vllalva, hogy esetleg zavaró lehet a kifejezsek e sokfélesége, mégis, a könnyebb forráskezelés miatt a szakirodalmak bemutatása szempontjából elégségesnek gondolom ezt a megoldást, szem előtt tartva, hogy a fenti kifejezések nem szinonimái egymásnak.

A *felnttnevelés* folyamata megegyezik azzal a társadalmi folyamattal, amely egyszerre viseli a „társadalmi-történeti, politikai, gazdasági, eszmei és tudati, interperszonális társas és lelki, kommunikációs személyiségfejlődési és fejlesztési, művelődési, nevelési, csoporttervezési” jelzőket (Durkó és Szabó, 1999. 313. o.), miközben számolni kell magának a felnőtt nevelhetőségének a megkérdőjelezhetőségével is. A szerzők, többek között utalnak arra, hogy a felnőttnevelés – több sajátossága mellett – magába foglalja a személyiségváltozás folyamatát is. Ahhoz, hogy a börtön felnőttnevelő munkáját tágabb dimenzióban értelmezhesük, szükséges az e munkát támogató andragógiai elméletek felvázolása. A következő fejezet rövid áttekintést tartalmaz ebben a témában.

2.3.1. Reszocializáció és személyiségfejlődés

A személyiség pozitív irányú alakítása a börtönökben folyó reszocializációs folyamat egyik célja. A személyiségfejlődés szükségességére általánosságban utal Buda (1995) azzal, hogy a személyiségfejlődés olyan folyamat, ami felnőttkorban is jelen van. A személyiség egész életen át képes változni, fejlődni, megújulni. E pozitív változásokhoz szükség van a célok ismeretére, a figyelem összpontosítására, a belső ellentmondások leküzdésére. A szerző azt is megjegyzi, hogy a tudományos vizsgálatok korábbi negatív tapasztalataival ellentétben, a mai kor társadalmában több az esély a személyiségfejlődés folytatódására az életkor előrehaladtával is.

Az emberi lét minőségének, kulturáltságának fejlődése növeli értékeinket. Maróti (1994) a személyiségfejlődés tekintetében azt írja, hogy nem csak a gyerekek, de a felnőttek is képesek fejlődni az értelem és az erkölcs terén. A szerző utal arra is, hogy sokan nem használják ki e képességüket, s ennek következtében nemhogy nem fejlődnek, de műveltségük vonatkozásában, annak korábbi minőségénél is alacsonyabb szintre kerülnek. Ennek okai között szerepel a szélesebb látókörben megjelenő *életcél* hiánya. A megfelelő fejlődés érdekében tudatosulnia kell az ember önmaga nevelésére, alakítására használható képességének. Az *önnevelésnek* előfeltétele az *önismeret*, amely az egyén másokhoz való viszonyában fejlődhet ki. A szerző lényegesnek tartja, hogy az önismeret bővítése többnyire a mások visszajelzései által valósulhat meg. E visszajelzések a gyakorlatban csak a nyitott

személyiséggel rendelkezők esetében fogalmazódnak meg – a zártság közönyt eredményez. Az önfejlesztés további jellemzője, hogy önállóságot követel, s ennek az önállóságnak a keretein belül kell az egyénnek a saját készség- és képességszintjét növelnie. Az eredményesség érdekében állandó önértékelésre és önellenőrzésre is szükség van, továbbá elengedhetetlen a cselekvés céljainak, a cselekvés módjának tudatosítása, valamint az eredmény előbbieik összefüggésében történő értelmezése.

A fentiek értelmében a börtönt és a szabadságvesztés tartamát a személyiségfejlődés és önévelés egyik sajátos helyszínének és időszakának is tekinthetjük.

2.3.2. Elméletek a felnőttek tanulásáról

A börtönben szélesen értelmezett tanulás folyik, hiszen a fogvatartottak a viselkedési normákon túl szakmát tanulnak, továbbá számos olyan ismeretet sajátítanak el, melyek jó része az informális tanulás világába tartozik. Ennek az összetett folyamatnak a sokféleségét szeretném néhány, a tanulásra vonatkozó tudományos eredménnyel megvilágítani.

A pszichológia a tanulási folyamatokat több megközelítésből írja le (*Atkinson et. al., 2005. 257–291. o.*). A **behaviorista** elmélet szerint az emberi viselkedés igenis megváltoztatható. Mivel a tanuláselméleti kérdésekkel foglalkozó számos pszichológiai elméleti irányból leszűrhető, hogy a tanulás a környezetből érkező inger hatására létrejövő viselkedésváltozás, vélhetően ez úgy is működhet, hogy megfelelő ingerekkel megfelelő változásokat lehet elérni. A **humanista** felfogás a tanulást olyan tevékenységnek tartja, amely az önmegvalósítást segíti, miközben bizonyos feltételek meglétével az érzelmi és fejlődési szükségleteket is mozgósítja. Az önirányított tanulás andragógiai elmélete az érett, autonóm személyiséggé válást tűzte ki céljául. Ehhez szükség van olyan segítőre, aki megkönnyíti ezt a személyiségfejlesztő folyamatot. A **kognitívizmus** a tanulás során végbemenő információfeldolgozási folyamatokat tárgyalja, beleértve a beérkező ingerek feldolgozását, tárolását és előhívását. A tanulásmódszertani elemek között itt megtalálható az önirányító tanulás mint módszer. A **szociális kognitívizmus** azt feltételezi, hogy az emberek egymástól tanulnak, a **konstruktivista** felfogás pedig arra épül, hogy az egyén az objektum–szubjektum (külső és belső világ) szemben állásának felismerésével – és azzal, hogy a külső világ az elmében nem leképezhető – maga építi fel a saját valóságát, így a tanulás jelentéskonstruálásban nyilvánul meg.

Andragógiai szempontból tekintve, a felnőttek (itt konkrétan a felnőtt fogvatartottak) életmódbeli változásainak tudatos elősegítése nem más, mint tervezett tanulási folyamat.

Régóta kutatás tárgya, miként zajlik az ismeretek elsajátítása (*Feketéné, 2014*), hogyan működik az elme. A szerző szerint *Platón* önelemzése, *Arisztotelész* empirista irányultsága egyaránt azt bizonyítja, hogy foglalkozni kell az emberi elme adta lehetőségekkel, mélyebbre kell hatolni a megértés és tanulás tágabb lehetőségeinek megismeréséhez. A különböző elméletek mind azt bizonyítják, hogy a felnőttek (így a bv. rendszerébe került, ennél fogva korlátozott lehetőségekkel rendelkezők is) öntevékeny módon történő közelítése az életvezetési problémák megoldásához elengedhetetlen.

A bv. intézményekben folyó reintegrációs folyamatokban a résztvevők önállóságához kapcsolódnak a felnőttek belső erőforrásaira fókuszáló andragógiai irányzatok, melyeket *Sz. Molnár (2009)* a következők szerint foglalt össze. A **humanisztikus irányzat** az interperszonális energiát tartja a legfontosabbnak, amely a tanulási környezet kedvező pszichoszociális légkörére épül. A hatékony tanulás a tanár *támogató, megértő* magatartásából fakad. A **transzformatív tanulás** elmélete szerint a tanulók által tapasztalt dolgoknak az értelmezési módja a lényeges. Legelőször azokat az energiákat kell legyőzniük, amelyeket a régebben elsajátított tudás átalakítására használtak. Ez jellemzően időigényes folyamat, mert a változás ellen ható energiáknak annál erősebb érzelmi töltése van, minél több érték kötődik az adott átalakítható területhez. A **résztvevő-központúság** a tananyag-központúsággal áll szemben, s ennek megfelelően nem hagyja magára a tanulót az esetleges megértési problémáival. A tananyag személyes értelmezését hangsúlyozza, egyúttal segíti a már meglévő tapasztalatokra épülő tanulást. A **konstruktivista felnőttoktatás-elmélettel** a felnőtt tanulók előzetes tudásának jelentősége lép előtérbe. Mondanivalói között szerepel, hogy a tanuló nem leképezi, hanem konstruálja a valóságot; az előzetes ismeretekre épít; a tanulás az egyén és a környezete kapcsolatában, valamint a személyes konstrukciók kölcsönhatásában valósul meg. Az **önirányító tanulás** (jellemző nemzetközi szóhasználattal: *self-directed learning*) különösen illik a felnőttekhez, akik a tanulás folyamatában – a felnövekvőkkel ellentétben – a tanárokkal egyenrangúként szerepelnek. „Az önálló tanulás az andragógiában ma azt jelenti, hogy a felnőtt a tanulást saját maga kezdeményezi, és önállóan irányított tanulási programot valósít meg.” (*Sz. Molnár, 2009. 19. o.*) A későbbiekben bemutatásra kerülő terepmunkám elméleti megalapozásának egyik lehetőségét a **kooperatív tanulásról** (*peer learning*) szóló kutatások jelentik (*Kraiciné és Csoma, 2012*), melyek szerint a tanulócsoport együttműködését középpontba állító és arra építő elmélet és gyakorlat a frontális tanulási formák erős kontrasztja. A kooperatív tanulás egy olyan filozófia és módszer előtérbe kerülését jelenti, amely a cselekvő, aktív, a társakkal megvalósuló tanulás elvén

alapszik, s mely mögött a tanulók kölcsönös tudásmegosztása és a csoportthatásra épülő motivációja húzódik.

Az e fejezetben bemutatott kutatási eredmények tudatos alkalmazása a reszocializációs célok megvalósításában kihívást, egyben új lehetőséget is jelenthet a fogvatartottakkal foglalkozó, nevelő célú programok szervezőinek. Ezeknek az irányzatoknak az ismeretében, új módszerek alkalmazásával a szakemberek hatékony eszközt adhatnak a fogvatartottak kezébe, amellyel önállóan elindulhatnak a moralitás irányába, s ezzel kialakíthatják, illetve megerősíthetik a társadalmi normáknak megfelelő gondolkodást.

2.3.3. A Lifelong Learning a tanulásról és a személyiség fejlődési lehetőségeiről

A felnőttek tanulásának egyik jellemző elnevezése az *egész életen át tartó tanulás* (más megfogalmazásban: *élethosszig tartó tanulás*, nemzetközi szóhasználatban: *lifelong learning*), mely arra utal, hogy a tanulás nem ér véget a gyermekkorban, illetve az ifjúkorban, hanem az tovább folytatódik a felnőtt életében, így a tanulás – időben – inkább a felnőttkorra helyeződik át. A felnőttkori tanulás színterei között, a szervezett oktatási környezetben megvalósuló tanulási folyamatok mellett az *önművelés* folyamatain keresztül is létrejöhet a tanulás. *Kraiciné* (2004) szerint a felnőttek tanulási képességei nem maradnak el a fiatalabbakéhoz képest, sőt, ők célzottabban használják képességeiket a tanulás, az önfejlesztés során. Jellemző a felnőttekre, hogy saját elhatározásból tanulnak, továbbá célirányosan választanak képzést. Az élettapasztalattal rendelkező felnőttek további sajátossága a problémaorientáltság, valamint, hogy tanulási folyamataik strukturáltak és a meglévő tudásra épülnek. Előbbiekhez elengedhetetlen, hogy a felnőttekben tudatosuljon az adott tanulási folyamat szükségessége, és elkötelezettséget érezzenek a tanulás iránt. Szerepet játszanak az eredményességben a fiziológiai tényezők (pl. a memória és a reakcióidő változása), a pszichológiai tényezők (pl. a környezet hatása), az érzelmi tényezők (pl. a visszajelzések), a szociális-kulturális tényezők (pl. a társakkal való együttműködés), a fizikai tényezők (pl. a berendezés), valamint a technológiai tényezők (pl. az infokommunikációs eszközök). A tanulás motivációi nemcsak abban segítik a felnőtteket, hogy tanulóvá váljanak, hanem a tanulás teljes folyamatát is befolyásolják (*Csoma*, 2005). Jellemzően a munkahelyi előrelépés, a társadalmi mobilitás, az emberi kapcsolatok minőségi javításának elérése hajtja a felnőtteket a szervezett tanulási folyamatokban való részvételre, de a legmotiválóbb a magasabb képzettséggel elérhető anyagi és társadalmi előnyök igénye.

A műveltséghez *Kálmán* (2008) feltétlen szükségesnek tartja a *tanulás megtanulását*, mely a változásnak, az alkalmazkodásnak, a folyamatos ismeretszerzésnek az alapja. Az ehhez szükséges környezet, helyzet kialakításában a szerző olyan módszertani elemek fontosságát nevezi meg, mint az időgazdálkodás, a megértés, az értelmezés, az emlékezet-erősítés és az alkalmazás. Az eredményes felnőtt-tanulás alapvető feltételei: a támogató környezet, a mások iránti tisztelet, a mások tapasztalatainak megbecsülése, a személyes szükségletekre történő odafigyelés, valamint a teljesítmény általi elégedettség érzése.

Az önművelésben nagy szerepe van az önértékelésnek, melynek legalapvetőbb funkciója, hogy a felnőtt tanuló a visszajelzéseken keresztül olyan tájékozódási pontokat talál, amelyek alapján képes cselekvési folyamatainak korrigálására (*Báthory*, 1997; *Rogers*, 2013). *Rogers* (2013) szerint az önértékelés során az egyes tevékenységeknek az egyén saját maga által történő minősítése történik meg. E folyamatra kihat az önbecsülés mértéke, továbbá a tevékenységek sikere, illetve kudarca. Az egyén nevelésében az értékelés módszerének tudatos alkalmazásán keresztül érhető el az önértékelés képességének fejlesztése, melynek során úgy az időtálló értékekhez, mint az aktuális értékrendszerhez méri magát az adott személy.

Az andragógia szélesebb összefüggésekben tárgyalja a személyiség alakulásának kérdését. Beszél önirányító tanulásról, önképzésről, önművelésről, önfejlesztésről, továbbá önnevelésről és személyiségfejlődésről.

Tough (1997) szerint az *önirányító tanulás*, az *önképzés*, az *önművelés* olyan, önszervezésen alapuló tanulási forma, melynek során az egyén választja ki a tanulás célját, annak tartalmát, valamint a tanulás folyamatának és eszközrendszerének megtervezését. A felnőtt tanuló önállóan valósítja meg a forrásanyagok megszerzését, és a tanulási folyamat alatt önmaga hajtja végre az értékelést.

Az *önfejlesztés* olyan folyamat, amely során az egyén a személyiségének lehetőségeire alapozva hívja elő belső kompetenciáit; képes lehet személyes motívumainak feltárására és tudatosítására, melyben meghatározó szerepet játszik az elvárásoknak való megfelelés.

A *mentálpedagógia*, amelyen belül az *andragógia* még újabb fejlemény, a humanisztikus pszichológia módszereivel komplex módon kíván lelki segítséget nyújtani az arra rászorulóknak, így például azoknak, akik diszharmonikus én-azonosulástól, káros szenvedélyektől, illetve személyiségproblémáktól szenvednek (*Fekete*, 1995).

A felnőttek szélesebb körben értelmezett kompetenciáinak egyidejű fejlesztését tűzte ki céljaul a *holisztikus személyiségfejlesztés* (*Sz. Molnár*, 2009). Ennek az irányzatnak a célja a kognitív–racionális képességeken túl az érzékelő–érzelmi képességek, illetve további, az

előzőekkel párhuzamosan fejleszthető kompetenciák fejlesztése. A személyiség ez irányú fejlesztésének megvalósítása többek között a munkahelyi továbbképzések keretein belül jelenik meg.

Az andragógia számos tekintetben a pszichológia eredményeire támaszkodik, többek között a *Rogers-féle humanisztikus pszichológiára*. Rogers (2013) szerint ahhoz, hogy valaki megfelelően fejlődhessen, megfelelő emberi kapcsolatokra van szüksége. (A felnőttek tanulási folyamatainak megvalósulásakor feltételezett egyrészt a tanulási tevékenységre kész személy, másrészt az ebben a tevékenységben őt segítő facilitátor – a nyelvi egyszerűség kedvéért a tanuló-tanár kapcsolat.) Az ilyen kapcsolatoknak három fő jellemzője van. Egyrészt a *feltétel nélküli elfogadás*, vagyis az embert olyannak kell elfogadni, amilyen. Azt kell felé sugározni, hogy bármit tesz, az nem feltétele annak, hogy elfogadják. Másrészt a tanári viselkedés fontos jellemzője a *kongruencia*. Ennek megfelelően a tanár szóbeli közlésének összhangban kell lennie azzal, amit gondol, amit érez, tehát hitelességet kell kommunikálnia – a szerző ezt a komponens tartja a legfontosabbnak. „Az őszinte, álarc nélküli viselkedés elősegíti a hatékony munkakapcsolat kialakulását. A hiteles tanár képes arra, hogy átélte érzéseit tudatosítsa, és ha a helyzetet erre megfelelőnek tartja, akkor kifejezze. [...] Mivel ezeket az érzéseket sajátként fogadja el, nincs szüksége arra, hogy a diákjaira kényszerítse.” (Rogers, 2013. 205. o.) Harmadrészt fontos tényező a tanár beleélő képessége, az empátia. A lényegi tanulás valószínűségét növeli, ha a tanár megérti a tanuló érzéseit, gondolatait. Ekkor felfüggeszti az általános értelemben vett megítélést, helyette beleéli magát a tanuló érzésvilágába, igyekszik az ő szemével tekinteni a valóságot.

A humanisztikus pszichológia álláspontja szerint minden ember képes a fejlődésre. Ha vannak is elakadások, azok oldhatók, csak megfelelő pszichoszociális légkört kell hozzá biztosítani a már említett elfogadáson, átláthatóságon, empátián keresztül.

Az élethosszig tartó tanulás feltételeivel összefüggésben *Durkó* (1988; 1998) úgy fogalmaz, hogy a felnőttoktatásban alapvető fontosságú annak kidolgozása, hogyan lehet az előnyt jelentő felnőttkori sajátosságokat a személyiségfejlesztés szempontjából még hatékonyabbá tenni. Ugyanakkor célként fogalmazza meg a tanulás szempontjából hátrányos sajátosságok közömbösítését. A tanulás tekintetében, a felnőttek esetében az előnyt jelentő sajátosságok: az erősebb motiváltság, a nagyobb tudatosság, a felelősségvállalás, a kitartás, a cselekvési edzettség, a reális önértékelés, valamint a magas fokú tájékozódás, az önalakítás és az önművelés. A művelődés szempontjából hátrányos, tanulást gátló tényezők, felnőttkori sajátosságok: a sokrétű lekötöttség, a munkával járó feladatok miatti fáradtság, a kimerültség, a negatív tanulási szokások.

A tanulás útjában álló akadályok olykor egyszerre érintenek nagyobb csoportokat. *Kraiciné* (2008) a hazai felnőttképzés felzárkóztató szerepével kapcsolatban kiemelt célcsoportnak a hátrányos helyzetű lakosságot jelöli meg. Olyan emberek csoportját, akik között sok a tartósan munkanélküli, akiket közvetlenül érint az esélyegyenlőség és a foglalkoztathatóság feltételeinek a hiánya, a munkaerőpiaci kompetenciák és az alkalmazkodóképesség elégtelensége, az érdekérvényesítés feltételeinek hiánya, valamint a vállalkozói kedv meg nem léte. A felzárkózás segítéséhez szükség van az andragógia, a szociológia és a pszichológia tudományterületén tevékenykedő szakemberek összefogására, melynek egyik megvalósult példája a *zempléni kísérlet*. Ebben nagyszabású programot dolgoztak ki, melyben módszerként a mérést, a képzést, a foglalkoztatást és a mentori tanácsadást egyszerre alkalmazták. Előzetes tudásszint- és kompetenciamérést végeztek, az eljárásokat rendszerszerűen folytatták le, továbbá képzett mentorokat alkalmaztak. E kísérlet eredményei között szerepel, hogy a projekt módszerei erősítették egymás hatását, a mentori támogatás sikeres andragógiai innovációnak bizonyult, továbbá javult a tanulással, az iskolával kapcsolatos általánosan negatív attitűd (*Kraiciné*, 2008). A kísérletből származó pozitívumok arra engednek következtetni, hogy a fenti eredmények kiválóan hasznosíthatók a kriminálandragógiában is.

A felnőttek tanulással kapcsolatos sikereinek záloga a jól működő andragógiai technikák rendszere, mely a személyi kompetenciákkal együtt hatékony. A tanítás-tanulás összefüggésével kapcsolatban *Maróti* (2005) azt hangsúlyozza, hogy csak akkor jöhet létre eredményes tanulás, ha a tanulók összeillesztik a már meglévő ismereteiket az újonnan tanultakkal. A *tanulás-központú/résztevő-központú* oktatás alapelve szerint „a tanulók teljesítménye fontosabb, mint a tanároké” (*Maróti*, 2005. 101. o.), így a tanulási sikerek elsősorban a tanulókon múlnak. Ezért az előadó-központú tananyagot speciálisan át kell alakítani, továbbá meg kell, hogy jelenjen a tanuló külvilágra adott reflexióinak elfogadása, s tovább kell fejleszteni ezt a reflektáló képességet. A tanulás és gondolkodás kapcsolatáról szólva *Csoma* (2005) hangsúlyozza, hogy a gondolkodás *problémamegoldó* működésén alapuló tanítás olyan felnőttoktatási stratégiát jelent, amely a problémát a gondolkodásban kialakult helyzetként, s a gondolkodási tevékenység működéseként értelmezi. Ennek értelmében a probléma ösztönzően hat a tanulók gondolkodására és cselekvésére, így megtalálják a megoldás lépéseit a probléma észrevételétől, meghatározásától annak megoldásáig. A problémamegoldó tanulást a problémamegoldó tanítás támogatja azáltal, hogy az elsajátítandó tananyagot problémákként dolgozza fel, s a résztvevők élettapasztalataihoz illeszti. „A problémamegoldó stratégia (stratégiák) a problémákra

koncentrálják, a problémamegoldó gondolkodásnak kedveznek, s a problémamegoldó mentalitás kifejlesztésén munkálkodnak.” (Csoma, 2005. 384. o.)

A felnőttek tanulásában-tanításában szintén nagy jelentősége van az aktivitásnak. A hazai andragógiában *Maróti Andor* (1980) az egyik előfutára az aktivizálás és az interaktivitás elméleti és módszertani kidolgozásának, melynek lényegi eleme a megfelelő visszacsatolások hatékonyság-növelő szerepe, valamint az, hogy a külső aktivitás képes a belső aktivitás kiváltására.

Az andragógia napjaink egyik ismert irányzata, az *életsegítő andragógia* az életmódban rejlő problémák megoldására kíván utat mutatni (*Feketéné*, 2014). Olyan helyzetek megoldásának elősegítésére alkalmazható, melyek a bizonytalanságot, a viselkedés-repertoár vagy az életmód-változtatás igényét mutatják, ezért a fogvatartottakkal történő munka megalapozására is alkalmas. *Mentálandragógiai* képzéseknek nevezett, ún. életmód-programokkal érhető el a tanulók tudásszint-, illetve képességnövekedése, továbbá lehetőség nyílik e programokon keresztül az egyén gondolkodásmódjának fejlesztésére is. Az életsegítő andragógia hasznossága többek között az életben adódó általános problémákra való felkészülésben, a hétköznapi életet érintő életminőség javításában mérhető. Az andragógia ezen ágának egyik alapelve az a felismerés, hogy általában az emberek nagyobb értéknek tartják a saját problémáik integratív módon történő, tanulóközösségbe vitelét (azok megoldása érdekében), mint magát az elsajátítható tudást.

Fentiek igen széles skáláját mutatják az andragógia egész életen át tartó tanulást támogató lehetőségeinek. A neveléstudomány e gazdag módszer- és eszköztára képes az általános alkalmazásokon túl speciális területek, így a büntetés-végrehajtási nevelés támogatására is.

2.3.4. Kriminálandragógia

A *kriminálandragógia* a neveléstudomány alkalmazott ága, melynek célja, feladatai, módszerei és alkalmazási területei egységben állnak a pedagógiával, az andragógiával és a kriminálpedagógiával. Fő alkalmazási területe a büntetés-végrehajtás, azon belül a felnőtt elítéltekkel foglalkozik. Speciális feladata a társadalmi normáktól való eltérés jelenségeinek kutatása, a deviáns személyek nevelése (*Pál*, 1988).

Ahogy a kriminológia a maga eszköztárával, elméleti alapjaival, fogalomkészletével vizsgálja a börtönben folyó nevelő munkát, úgy a kriminológia és andragógia határterületén kialakult tudományterület, a *kriminálandragógia* is vizsgálja a börtönökben folyó nevelő munkát. A kriminálandragógia mint szakandragógia foglalkozik legdirektebb módon a

börtönökkel. Természetesen a kriminálandragógia mellett, amint azt az előbbi fejezetben láthattuk, az andragógia számos más irányzata is felmutat a börtön reszocializációs folyamatainak értelmezéséhez jól felhasználható eredményeket.

A kriminálandragógia tudományának kulcsfogalmai: *személyiségfejlődés, integráció, reintegráció*. Kezdetben az andragógia is átvette a börtönökben használatos szakmai szóhasználatot, így elfogadta a *börtönnevelés* kifejezést, de az egyre tisztuló szakmai fogalmazás eredményeképpen az andragógia a nevelést nem tartja érvényesnek a felnőttekre. A büntetés-végrehajtással kapcsolatos tudományok terminológiája is átalakulóban van. A büntetés-végrehajtási szakemberek szíves közlése alapján megemlítendő várható fejleményként, hogy a bv. szakmai nyelvezetét is érintő, a már küszöbön álló új büntetés-végrehajtási kódexben néhány fogalom eltűnik. Ilyen például a *nevelés* és a *nevelő* – helyettük várhatóan a *reintegráció* és a *reintegrációs tiszt* fogalmak kerülnek használatba.⁹

A *reintegráció* fogalma a *Váltó-sáv Alapítvány* 2006. február 16-án–17-én Budapesten tartott konferenciáján elhangzottak szerint azt a tevékenységet takarja, amely tevékenység a bűnelkövetők szabadulás utáni társadalmi beilleszkedését igyekszik megvalósítani. A reintegráció célja a büntetett személyek újabb bűncselekményektől való tartózkodásának elérése. E folyamatnak elengedhetetlen része az *oktatás*, a *képzés*, melyekkel „olyan hasznos ismeretekhez jut az egyén, amelyek birtokában képes eligazodni a társadalmi útvesztőkben, illetve a megszerzett tudást képes átültetni a gyakorlatba.” (Csáki, Gosztonyi, Halmos és Mészáros, 2006. 19. o.).

A büntetés-végrehajtási intézetekben folyó munka célja – ahogy már az előbbieken említettük – a *reszocializáció*, a társadalomba történő visszavezetés. Olyan intézményesített tevékenység, mely a társadalom életéből kiszakadt személyek beilleszkedésének irányítását, visszavezetését, utógondozását, illetve szociális támogatását komplex módon igyekszik megvalósítani. „Az adott tevékenységet mozgató »feladat« adja meg a pedagógiai, illetve kriminálpedagógiai hatásmechanizmus irányát, vagyis a személyiségfejlesztés részmozzanatát.” (Pál, 1976. 466. o.) A szabadságvesztés-büntetés céljáról az 1993. évi XXXII. törvény kimondja: a végrehajtás célja, hogy „...elősegítse az elítéltnak a szabadulása után a társadalomba történő beilleszkedését, és azt, hogy tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől.”¹⁰

---

⁹ Dr. Budai István, a Balassagyarmati Fegyház és Börtön parancsnoka szíves szóbeli közlése alapján (ld. 9.4. fejezet)

¹⁰ 1993. évi XXXII. törvény a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet módosításáról. URL: <http://www.complex.hu/kzldat/t9300032.htm/t9300032.htm#kagy1> (letöltve: 2015.01.06. 13:00)

A reszocializációt a börtön különféle vonatkozásai különböző módon és hatékonysággal támogatják. Ezeket az összetevőket *Szegál* (2007) az alábbiak szerint osztja fel.

Az intézményi környezet már önmagában gondolatokat, érzelmeket és kételyeket ébreszt a fogvatartottakban. A börtön légköre elősegíti a társadalmi normák elfogadását, és elgondolkodtat. A börtönben eltöltött idő alatt a fogvatartottnak alkalma van egy normakövető élet tervezésére. Ebben a személyi állomány szerepe is meghatározó, hiszen *példamutató magatartásával* mintákat adhat az előremutató gondolkodásban.

A munkavégzés lehetőséget kínál az idő hasznos eltöltésére. Az a fogvatartott, aki a börtönben munkát vállal, maga a munka által kerül közelebb a kinti világ folyamataihoz. E tartalmas tevékenységgel keresethez jut, levezeti a feszültségeit, valamint új szakmai és szociális készségeket sajátít el. A fogvatartottak foglalkoztatása az egyik leghatékonyabb módszer a reszocializációban.

A sport, a kultúra is a természetes társadalmi környezetet idézi. A rendszeres mozgás, az olvasás, a művészeti foglalkozásokon való részvétel javítja a fogvatartottak hangulatát, egyszersmind magatartásuk minőségét. A szerző szerint nyitott a kérdés, hogy e tevékenységek milyen mértékben segítik a reszocializációs törekvéseket.

A vallás gyakorlása a fogvatartottak különböző identitásánál fogva nem tekinthető állandó jelenségnek. Az elítéltek jelentős része ugyan hívő, de az eredetileg nem-hívők közül csak azok esetében lehet a reszocializáció pasztoráció általi eredményességére számítani, akik a börtönben töltött idő alatt válnak érzékenyebbé a vallásosság iránt. A vallás börtönbeli gyakorlásának kedvező hatása nem vitatható: minél szigorúbb egy intézet rendtartása, annál nagyobb szükség van a pasztorációra.

A pszichoterápia alkalmazása az egyéni és csoportos terápiás foglalkozásokon keresztül hozzájárulhat a motivációk pozitív irányú megváltoztatásához, kedvezően módosíthatja az értékrendet és a magatartásjegyeket. Mindez a reszocializáció mellett szól, de egyben némi problémát is hordoz, mert a pszichoterápiás foglalkozásokba való bevonás sértheti a fogvatartottak jogait, és nehezen illeszthető be a börtönök működését meghatározó jogszabályokba. Ennek ellenére rendszeresen alkalmaznak különböző pszichoterápiás módszereket a börtönökben.

Az **oktatás, szakképzés** területén sok a tennivaló. Tantervet, órarendi szerkezetet, eszközöket kell fejleszteni. Meg kell oldani a megszerzett ismeretek minősítésének módját, valamint az oktatás feletti felügyeletet. Nehezíti a dolgot, hogy az elítéltek nagy része nem rendelkezik tanulási kultúrával. Nem lehet figyelmen kívül hagyni az oktatásgazdaságtani szempontokat sem, miszerint az oktatásba befektetett pénznek meg kell térülnie, ugyanakkor

„az oktatás minőségét, eredményességét, hatékonyságát leginkább a szabadulás utáni életpálya, az újabb bűncselekmények elkövetése, illetve a büntetlen életmód alapján lehet megítélni.” (Szegál, 2007. 35. o.)

A *büntetés-végrehajtási intézetekben folyó szakképzés, felnőttoktatás* andragógiai aspektusára jellemző, hogy a szakképzések a munkaerőpiac szükségleteihez igazodnak. Jellemzően a kézműves szakmák elsajátítására, valamint a nyelvtanulásra van lehetőségük a fogvatartottaknak. A bv. intézetekben az elítéltek használhatják a könyvtárakat, melyen keresztül megvalósulhat az ismeretek önálló tanuláson keresztüli bővítése. A fogvatartottak számára nagyobb mozgásteret engedő, ún. nyitott rezsimű börtönökben az elítéltek a bv. intézményén kívüli tanintézetben is tanulhatnak.

A fentiek alapján láthatjuk, hogy az andragógiai elmélet és gyakorlat számos törekvése, kutatási eredménye tájékozási pontokat kínál arra, hogy a bv. intézetekben zajló reszocializáció világát mélyebben megismerjük, és andragógiai összefüggésekben tárgyalhassuk. Terjedelmi okok miatt nem tudom még csak vázlatosan sem azt a teljességet bemutatni, amit az andragógia-kriminálandragógia eredményei kínálnak a téma feldolgozásához, csak jelezni szeretném, milyen sok irányból lehet közelíteni a témához. Legfontosabbnak tartom, hogy az andragógia rugalmasan alkalmazkodik a felnőttek élethelyzeteihez, a tanítást tanulásként értelmezi, valamint igyekszik figyelembe venni az igényeket mind egyéni, mind munkaerőpiaci oldalról, vagyis illeszkedik a börtönökben folyó reszocializációs munka valóságához.

2.4. Egy még be nem váltott lehetőség: az elítéltek önfejlesztő tevékenysége

Az andragógia eredményei, a tanuláselméletek igen széles megalapozást adnak annak a – tapasztalataim szerint a börtönbeli reszocializációban még ki nem használt, de sokat ígérő – tevékenységnek, amit *meditációnak* neveznek. A meditációt olyan irányzatnak tartom, ami eredményekkel kecsegtet a társadalomba visszavezető út megtalálásában.

A fogvatartottak jelentős hányada nem azonosul az igazságszolgáltatás alapelveivel. A rájuk kiszabott büntetést, a börtönben tartózkodást, a szigorúan szabályozott életrendet, egy szóval az őket érő joghátrányt egyfajta megtorlásként értelmezik. A fogvatartottak közül kevesen gondolják úgy, hogy megérdemlik büntetésüket (Szegál, 2007). A szerző a reszocializációt a korábban kialakult, szubkultúrákra jellemző személyiségi vonások korrekciójaként definiálja. E korrekció sikeréhez egyrésztől adottnak kell lennie egy olyan

normakövető szociális környezetnek, amely vonzó, másrészt jelen kell, hogy legyen az egyénben az igénynek a korábban kialakult deviáns életmód megváltoztatására.

Bár az életvezetésre kiható felfogás megváltoztatásának belső igénye előremutató gondolat, magában hordozza a külső segítség szükségességét is. Kézenfekvő tehát, hogy egy jól működő módszer előmozdíthatja az egyént a javulás útján. Ehhez a bv. rendszernek nyitottnak kell lennie olyan eszközök kipróbálására is, amelyek már bizonyították hatékonyságukat – noha ma még nehézkes a beágyazódásuk a tudományok világába.

A tanulási tevékenységet általában úgy végzik az emberek, hogy tudatosan meghatározott helyen és időben, rendszerint tananyag olvasásával, közlő személy hallgatásával, audiovizuális médium használatával bővítik ismereteiket, s ehhez olyan módszereket társítanak, mint például az ismétlés. A tanulási folyamatok tehát rendszerint éber állapotban, a tudatosság legteljesebb jelenléte mellett zajlanak. A pszichológia elméletei tárgyalják a hétköznapi tudatszinttől eltérő tudatszinteket is, melyek sajátos módon állnak rendelkezésünkre a tanulásban. Számos mentális módszer létezik, melyekkel elmélyíthetők a tanulási folyamatok, így vannak technikák, amelyek használatával elősegíthető a személyiségfejlesztés terén kitűzött célok elérése is. E módszerek a tudatszintek szabályozásával válnak működőképessé. A tudatszintek, illetve a tudatosság fogalmi magyarázatainak megértését *Bányai és Varga (2006)* pszichológiai értekezése segíti, az alábbi csoportosítással.

Tudatosságunk nem merül ki azon képességünkben, hogy tudatában vagyunk belső állapotainknak és tisztában vagyunk külső környezetünkkel. A tudat fogalma magában foglalja azt is, hogy képesek vagyunk magatartásunk akaratlagos kontrollálására, vagyis cselekedeteinket és kognitív aktivitásunkat önmagunk tervezzük, indítjuk és vezéreljük. Tudatunknak bizonyos szintjei vannak, mely szintek különböző sajátosságokkal bírnak.

A **tudatos szint** mindennapos élményeinkkel kapcsolatos, ezen a szinten az észlelt dolgokat azok valóságosságának bizonygatása nélkül természetesnek vesszük.

A **nem tudatos szintet** azok a folyamatok érik el, amelyek nem reprezentálódnak a tudatban. Ilyenek az emberi test szabályozási folyamatai – ezek nem a memóriában tárolt emlékekre épülő folyamatok.

A **tudatelőttés szinten** vannak olyan információk, amelyeknek ugyan birtokában vagyunk, mégsem gondolunk éppen rájuk, s csak akkor „ugranak be”, ha valami felkelti irányukban az érdeklődésünket. Szinte arra várnak, hogy lássunk, halljunk valamit, ami életre hívja az adott emléket. Ugyancsak a tudatelőttés szinten tároljuk azokat az automatizmusokat,

amelyek végzéséhez – bizonyos cselekvés kellő szintű begyakorlása után – nincs szükségünk tudatos erőfeszítésre (ilyen például a járművezetés összetett mozdulatsora).

A **tudatalatti szinten** is rejtőznek olyan információk, amelyek elérése közvetlen módon nem lehetséges. Speciális feltételek szükségesek ahhoz, hogy ezek az információk tudatossá tehetőek legyenek. Ilyen többek között a hipnózis, mely a tudatalattiban kutat, s melynek célja a rejtett információk felszínre hozása.

A **tudattalan**, *Sigmund Freud* elmélete szerint olyan tudatszint, melyhez az út a tudatelőtesen keresztül vezet. *Carl Gustav Jung* pedig megalkotta a **kollektív tudattalan** fogalmát, ami arra utal, hogy a tudattalan nem korlátozódik az egyén személyes tudattalanjára, hanem egy nagy közös tartományt jelent, mely őseinktől származtatható, magában foglalja az egész emberiség „lélekállományát”, s ebből származik a kollektivitása.

Ha a tudatosságnak csak azon eltéréseit vizsgáljuk, amelyek bárki által jól érzékelhető, könnyű megállapítani a különbséget a tudat bizonyos jellegzetes szintjei között. *Éberségnek* nevezzük azt az állapotot, amikor egy személy teljes tudatában van környezetének, cselekvése a helyzetnek megfelelő, rendezett. Ebben a helyzetben az ember uralni tudja önnön tudatállapotának tartalmát. *Módosult tudatállapotban* akkor vagyunk, amikor viselkedésünk az előbb említett jellemzőktől jellegzetesen eltér (*Bányai és Varga, 2006*).

A tudat éber állapotából, alkalmas technikával akár önállóan is elérhető egy olyan állapot, melyben a test és az elme ellazítása után az egyén aktiválja önfókuszáló készségét. Ennek a folyamatnak a neve *meditáció*. Ebben az állapotban a gyakorló *közvetlenélmény-szinten* jut hozzá különböző mentális folyamatok (pl. gondolatok, érzések) megismeréséhez, miközben kíváncsiságot, nyitottságot és elfogadást tanúsít az élménnyel kapcsolatban.

Pszichológiai vizsgálatoknak köszönhetően bizonyított, hogy a meditáció jótékony hatású módszer. A meditációt számos problémával szemben hatékonyan alkalmazza a pszichológia tudomány. A meditáció alkalmas a stressz és a depresszió csökkentésére, az összpontosító-képesség javítására, továbbá képes olyan emberi értékek növelésére, mint az empátia és a tolerancia. Szerencsés, hogy több országban felismerték a meditációs gyakorlatok nevelő és preventív hatását, amint azt egy hazai tanulmánykötet is bemutatja (*Schlosser, 2012*). Fontosnak tartanám, hogy a kriminálandragógia is megvizsgálja a meditációnak mint segítő eszköznek az alkalmazási lehetőségét a börtönökben folyó reintegrációs munkában.

2.5. Önefejlesztésre használható mentális módszerek

A tudatváltozáson alapuló önefejlesztő technikáknak igen nagy választéka van, ebből adódóan hosszú a különféle módszerek elnevezésének sora is. Anélkül, hogy bármelyik technikát ismertetném, magát a fő irányt, s annak mozgatórugóját szeretném bemutatni. Ehhez azonban mégis megneveznék egy irányzatot, melyen keresztül az önefejlesztés rendszerének legfőbb irányelvei megismerhetők.

A nevelési és oktatási koncepciók tükrében Szarka (2012) a *José Silva* által kialakított *Silva Mind Control* (továbbiakban SMC) hatásait vizsgálta. A szerző a módszert elmefejlesztő és stresszkezelő módszerként (alkalmazott pszicho-neuro-immunológia) tárgyalja. Említi az SMC és az egészség kapcsolatát, illetve az SMC hatását a tanulmányi eredményekre, valamint az SMC és a neveléstudomány közötti lehetséges korrelációk kutatását. Magyarországon 1990 óta zajlik a Silva-féle módszer tanítása, melynek céljai között szerepel a stressz kezelése, a szokások kontrollálása, a memóriafejlesztés, a gyorsabb és hatékonyabb tanulás elősegítése, a helyes döntésekre való készség fejlesztése, a tudatalattival való kapcsolat kialakítása. Nem meglepő, hogy sokan az önefejlesztés igényével keletkező önmotiváció hatására jelentkeztek a tanfolyamra. Én magam is elvégeztem az alaptanfolyamot, valamint egy továbbképző szemináriumot. Tapasztalataim egybevágóan az SMC által kínált támogató, szemléletformáló lehetőségekkel: könnyen megoldom a di-stressz csökkentését; képes vagyok a fejlődésemet hátráltató szokásaim elhagyására; pozitívan strukturálódnak át megjegyzési és bevésési technikáim; könnyebben, gyorsabban és hatékonyabban tanulok; határozottan hozom meg döntéseimet – melyek túlnyomó részéről bebizonyosodik annak helyes volta. A hétköznapi és a mélyebb tudatszintek közötti átjárás mindennapos, önirányított cselekvésemmé vált.

Az SMC-gyakorlatok többsége a relaxációra mint kiindulási cselekvésre épül. Az ellazult, nyugodt állapotban levő személy bővíti önismeretét, fejleszti a képzeletvilágát. A relaxációra jellemző, hogy jótékonyan hat a társas kapcsolatokra, s ez további előnyöket jelent az élet minden területén. Az ellazulás tanulási folyamatok előtti alkalmazása hasznos lehet a tanulás eredményességében. Az SMC által tanított gyakorlatok segíthetik az önbizalom erősödését, az önkorlátozó hiedelmek elhagyását. Relaxáció közben a tudatalattiban levő információk könnyebben a felszínre jönnek, ahol már közvetlenül felhasználhatók (Szarka, 2012).

A mentális önefejlesztő gyakorlatok hasznosságának megítélése csak azok kipróbálása után lehetséges. A bizonyíték minden alkalommal egyéni lehet, és az eredmények értékelése is a módszer kipróbálójának értékrendje szerint születik meg. Mindenesetre hihető, hogy a nyugodt testhelyzet és az elmélyült elme együttes hatása támogatólag hathat az életvitelt

meghatározó folyamatok tekintetében. Érdeemesnek tűnik tehát kutatni, hogyan alkalmazhatók a börtön keretein belül egyéni, illetve csoportos körülmények között a testi-lelki ellazulásra épülő meditatív gyakorlatok.

2.6. Programok a fogvatartottak csoportjai számára

A fogvatartottak – helyzetüknél fogva – segítséget kell, hogy kapjanak a normakövető életvitel eszméjének befogadása céljából. *Berne* (1984) szerint az ingerszegény környezetben élők pszichés zavarokat szenvedhetnek el – tehát a fogvatartottaknak fokozottan szükségük van az érzelmi támogatásra. Természetes, hogy ebben a helyzetben megjelenik részükről az ingeréhség, vagyis a társas kapcsolatok felé történő orientálódás.

Nehezíti a fogvatartottakkal végzett kulturális, oktató munkát, hogy sokan közülük kulturálisan és szociálisan is hátrányos helyzetű réteghez tartoznak, sokakat érint a funkcionális analfabetizmus problémája. A funkcionális analfabetizmust *Csoma* (2005) olyan hiányosságként nevezi meg, ahol az egyébként írni-olvasni tudók e képességüket nem tudják a személyes fejlődés előmozdítására használni. *Bajusz* (2014) a probléma kialakulását korunk technológiai fejlődésével hozza kapcsolatba. Nevezetesen azzal, hogy az információs társadalom tempója által az elvárt kulcskompetenciák egyre bővülnek, s a kívánalmaknak megfelelő fejlődést teljesíteni nem tudók leszakadók lesznek, akik anélkül válnak funkcionális analfabétává, hogy abszolút teljesítményük romlott volna. *Maróti* (2005) előadásából idézve: „Első dolgunk az lenne, hogy megkeressük őket, s ha sikerült megtalálni nagyobb csoportjaikat a munkanélküliek, a katonai szolgálatra bevonulók, a büntetés-végrehajtás intézményeiben raboskodók között és más helyszíneken, akkor döntő kérdés lesz, hogy akarnak-e egyáltalán változtatni elmaradottságukon, és motiválhatóak-e hiányaik pótlására?” (*Maróti*, 2005. 221. o.)

A társas kapcsolatok létrehozása, az információátadás megköveteli az emberek csoportjainak megfelelő szervezettségét. Ennek egyik módja a tréning, amely igen népszerű a felnőttek oktatásában. *Endrődy-Nagy* (2013) tanulmányában a kommunikációs tréning személyiségfejlődésre gyakorolt hatásáról olvashatunk. A szerző utal arra, hogy a kommunikációs tréningek *sajátélményű csoportként* működnek, ami az érzékelés fejlesztését, illetve a személyiség megváltozását szolgálja.

A tréning az andragógia módszertárában nem véletlenül népszerű, hiszen olyan, a felnőttek tanulása szempontjából értékes és hatékony megoldásokat alkalmaz, mint például a *konszenzuson alapuló kooperációt*, a *csoportmunkát*. Ezért hatékonysága abban rejlik, hogy a

résztevők nem elméletben, hanem a valósághoz hasonló helyzetekben, tehát gyakorlatban, közösen tanulnak. A módszer célja a résztvevők segítése a személyes fejlődésben. A tréning fő jellemzői között jelentős a cselekvésorientáltság, mellyel elérhető a résztvevők hatékony csoportmunkája, valamint a vizuális megjelenítés: nemcsak írott, hanem képi információt tartalmazó eszközök alkalmazása. A trénerrel elvárható, hogy tudja, hogyan segítsen, bátorítsa, és tudja magát függetleníteni a saját véleményétől (*Kraiciné, 2004*).

A tréning a résztvevő-központúság elvét alkalmazza, és a tapasztalati tanulás elveire épül. Azt hangsúlyozza, hogy a tudás nem lenyomata a tananyagoknak, hanem személyes értelmezése annak. A tréning segíti a tapasztalati tanulást, ugyanakkor az új tudásnak a meglévő tapasztalatokkal való összekapcsolására ösztönöz (*Sz. Molnár, 2009*). *Berényi (2013)* a tréningek módszertanáról írott tanulmányában rámutat, hogy a börtönben vezetett tréningek során szükséges a résztvevők bevonódását, a kezdeti feszültségek oldását elősegítő technikák használata. További szervezési és módszertani szempontokra hívja fel a figyelmet tanulmányában *Endrődy-Nagy (2013)*, amikor hangsúlyozza a szabályokban történő megállapodást, a csoportnormák alakításának szükségességét. Kiemeli, hogy a tréner alkalmazkodjék a résztvevői csoport kommunikációjának szintjéhez, annak érdekében, hogy mindenki kapcsolódni tudjon a tréningek témájához (*Endrődy-Nagy, 2013*).

A tréning módszerének összetevői arra ösztönöznek, hogy a csoportfoglalkozások e formáját a fogvatartottakkal végzendő közös fejlesztő munka alapjának tekintsük.

2.7. A szakirodalom áttekintésének összegzése

A dolgozat elméleti kutatási részében az andragógia és rokontudományai eredményeit mutattuk be röviden abból az aspektusból, hogy ezek az eredmények hogyan használhatók a bv. intézményekben folyó reintegrációs munka hatékonyságának fokozására.

Kriminológiai források feldolgozásával bemutattuk a bv. történeti változásait az ókortól napjainkig, ezen belül vizsgáltuk a büntetés fogalmának átalakulását.

Az európai börtönnevelési irányzatok alakulásának fényében a kriminológia, a kriminálpedagógia és a büntetés-végrehajtási nevelés összefüggéseire fókuszáltunk, és rámutattunk arra, hogy az új börtönkutatások andragógiai módszerekkel, andragógiai alapozással vizsgálják a hatékonyabb börtönoktatás lehetőségeit.

A börtönökben folyó reszocializáció andragógiai megközelítéséhez, néhány terminológiai kérdés tisztázása után, elsőként a személyiségfejlődés és a reszocializáció/reintegráció fontosabb kérdésköreit mutattuk be: az andragógiának a személyiség fejlődéséről

megfogalmazott álláspontját, a felnőttek tanulásának világát értelmező tanulásméleteket, és végezetül tárgyaltuk a személyiségfejlődés lehetőségeit a lifelong learning paradigmájában. Ez utóbbi témakörben kitértünk a felnőttek tanulásának fontosabb kérdéseire: a tanulási motivációkra, a tanulás tanulására, az önművelés, önnevelés, és – a humanisztikus pszichológia eredményei alapján – az önfejlesztés problémáira, végül néhány, a kriminálandragógia számára jelentős andragógiai elméleti irányt mutattunk be.

A bv. intézményekben folyó oktatás módszertani szempontú tárgyalásához a résztvevő-központú tanítás módszerét, a problémamegoldó tanulást, a személyi kompetenciák fejlesztését, az interaktivitás fontosságát hangsúlyoztuk, és érintettük a fejlesztő tréningek lehetőségeit. Összefoglaltuk a kriminálandragógia főbb megállapításait a reintegráció, a reszocializáció, a szabadságvesztés célja, a bv. intézetekben folyó szakképzés és felnőttoktatás főbb kérdéseiben. Rámutattunk a bv. részéről az új reintegrációs módszerek befogadásának szükségességére, új eszközként jelöltük meg a meditáción keresztüli önfejlesztés lehetőségét és módszerét.

3. TEREPKUTATÁS A BALASSAGYARMATI FEGYHÁZ ÉS BÖRTÖNBEN

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága munkatársainak ajánlására vettem fel a kapcsolatot a Balassagyarmati Fegyház és Börtön szakembereivel. A megbeszélés során engedélyt kaptam három hónapig tartó kutatási tevékenységre, mely engedély a fogvatartottak önkéntes jelentkezése alapján létesülő csoporttal történő rendszeres kulturális programok szervezésére terjedt ki.

3.1. A kutatás helyszínének rövid bemutatása

A Balassagyarmati Fegyház és Börtön¹¹ 1842–1845 között épült mint vármegyebörtön. A kör alaprajzú, későklasszicista körletépület a volt vármegyeháza udvarán áll, s a város felől is szembetűnő. Az intézetben 168 zárka található, ezenkívül két munkaterem és egy imaház. A kupola alatti *Szent Mihály kápolna* gondosan és ízlésesen kialakított része az épületnek. Itt kapott helyet a könyvtár, s ez a helyiség ad otthont számos kulturális programnak. A kápolna

---

¹¹ A Balassagyarmati Fegyház és Börtön honlapja

URL: <http://buntetes-vegrehajtas.gov.hu/balassagyarmat> (Utolsó letöltés: 2015.01.05. 17:26)

külön figyelemre méltó vonatkozása az onnan távozót intő szavakkal ellátó felirat az ajtó felett: MENJ ÉS TÖBBÉ NE VÉTKEZZÉL!

3.2. Az intézet szakembereivel felvett interjúk eredményei

A Balassagyarmati Fegyház és Börtön megismeréséhez interjú keretein belül kérdeztem meg néhány kompetens személyiséget. Az alábbiakban az interjúk tartalmi kivonatát ismertetem, a teljes szöveget a melléklet tartalmazza.

Dr. Budai István intézetparancsnok – a felvétel ideje: 2013.03.11.

A Balassagyarmati Fegyház és Börtön parancsnokának¹² feltett kérdéseimre adott válaszait összefoglalva, az alábbiakkal jellemezhetők a bv. reszocializációs törekvései, lehetőségei. Alapvető feladat az oktatás–képzés, a személyiségfejlesztés, az elítéltek jövőbeni bűnelkövetésének megelőzése. A reszocializáció, reintegráció egyik alapjának tekinthető egy új program, a *B-Terv*, amely a bv. háttérintézményeinek (átmeneti ház, védett munkahely) kiépítését szorgalmazza. A külső kapcsolatokat tekintve, egyre több civil szervezet van, amely segíti a bv. munkáját, ugyanakkor még hiányoznak olyan szervezetek, amelyek azt a kontrollt tudnák továbbvinni a szabadult személlyel, amit a bv. elkezdett. A küszöbön álló változások kapcsán a parancsnok elmondta, hogy az új büntetés-végrehajtási kódex megalkotása egy úttörő jellegű tevékenység, hiszen soha nem volt olyan, hogy maga a bv. dolgozhatta ki a rá vonatkozó szabályokat. A törvényben néhány fogalom eltűnik, ilyen például a *nevelés* és a *nevelő*, helyettük a *reintegráció* és a *reintegrációs tiszt* fogalmak kerülnek használatba. A Balassagyarmati Fegyház és Börtönben folyó munka hatékonyságára vonatkozó kérdésemre azt a választ kaptam, hogy az intézetben dolgozó 160 fő reintegrációs tevékenységének sikeressége nagy részben attól függ, ki mennyire hagyja, hogy segítsenek neki. A tervek tekintetében az egyik legjelentősebb momentum a Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet 2016-ban várható fölállása, mellyel együtt megalakul a kockázatkezelési rendszer is, amit már 2015-től működtetni kell. Ez egy teljesen új területe a büntetés-végrehajtásnak. Kidolgozza azokat a kockázat-felmérési módszereket, amelyek alapján valóban be lehet majd azonosítani az elítélteket: mennyire várható az, hogy szabadulása után újabb bűncselekményt fog elkövetni az adott személy. Ezenkívül megalakul a jövőben egy kérdőíves rendszer a jól

---

¹² Dr. Budai István bv. ezredes, a Balassagyarmati Fegyház és Börtön parancsnoka szíves szóbeli közlése alapján

működő programok igazolására. Az intézet parancsnoka szerint, ha sikerülne ezt a rendszert kiterjeszteni országos szintre, az igen értékes visszajelzésekkel szolgálhatna a bv. számára.

Kovács Mihály Osztályvezető, Büntetés-végrehajtási Osztály – a felvétel ideje: 2013.12.15.

Kovács Mihály¹³ a fogvatartotti állománnyal kapcsolatos munkát befolyásoló körülményekről kérdeztem. Az osztályvezető elmondta, hogy a Balassagyarmati Fegyház és Börtön, befogadóképességének határai fölött működik. A névleges 321 fős férőhelyen 526 elítéltet őriznek, nevelnek. A statisztikából úgy látszik, ez a telítettség egyre növekszik, ami jelentősen nehezíti a hivatásos állomány munkáját. A zsúfoltság egyúttal a fogvatartottak életterét is csökkenti, ami feszültségekhez vezet. A nevelő munkát illetően a szakértő elmondta, hogy a körülményektől függetlenül az intézetben elsődleges fontosságú a személyes példamutatás, a jó szó.

Prcsity Violetta börtönpszichológus – a felvétel ideje: 2013.12.22.

Prcsity Violetta¹⁴, kérdéseimre azt válaszolta, hogy egy börtönpszichológusnak igen sokrétű a feladata. Utalt arra, hogy a fogvatartottak problémája egyben a személyi állomány problémája is. Általánosan megfigyelhető, hogy a fogvatartottak szeretik, ha figyelnek rájuk, meghallgatják őket, együtt éreznek velük. Sokan csak beszélgetni szeretnének az élet értelméről, a családról, érzéseikről. Leginkább egyéni foglalkozások keretein belül zajlik a pszichológusi munka, de vannak csoportfoglalkozások is. Kitűnik az interjúból, hogy a nevelés a felnőttek esetében eleve kérdéses dolog. Sok idő, megfelelő szakember, kitartás, energia kell hozzá. A pszichológus szerint fontos lenne feltérképezni a civil kezdeményezéseket és lehetőségeket, és ezeket össze kellene kapcsolni a büntetés-végrehajtási tevékenységgel.

3.3. A célcsoporthoz történő közelítés lépései

A Balassagyarmati Fegyház és Börtön Büntetés-végrehajtási Osztályának osztályvezetőjével, valamint a börtönpszichológussal való megbeszélés után, háromlépéses foglalkozástervet készítettem. E lépések célja a fokozatosság megvalósítása, az érdeklődés és bizalom

---

¹³ Kovács Mihály bv. alezredes, a Balassagyarmati Fegyház és Börtön B-v. Osztályvezetője szíves szóbeli közlése alapján

¹⁴ Prcsity Violetta, a Balassagyarmati Fegyház és Börtön pszichológusa szíves szóbeli közlése alapján

kialakítása s annak fenntartása. További cél a közvetlenség elérése, az emberi kapcsolatok mint alapvető eszközök életben tartása a folyamatos, közös tevékenység megalapozására.

1. kép

Csoportfoglalkozás a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben (Fotó: Kovács Mihály)¹⁵

3.3.1. Első lépés: személyes ismeretség és bizalom kialakítása – felmérés

Börtönbeli kutató munkám engedélyezésének egyik feltétele volt, hogy a fogvatartottak önálló jelentkezésen alapuló csoportjával történő foglalkozásokon a börtönpszichológus is jelen legyen, aki figyelemmel kíséri e munkát. A foglalkozások alkalmával tehát a jelenlévők: az elítéltek csoportja, a börtönpszichológus és jómagam.

Az első három foglalkozás alkalmával a megfigyelésre helyeztem a hangsúlyt. Különösen érdekelt a fogvatartottak viszonyulása az általam kínált programhoz, személyemhez, valamint egymáshoz. A személyes kontaktus elmélyítésére, *Berényi Ildikó* módszeréből tanulva, a

---

¹⁵ A kép forrása: <http://prisonunited.blogspot.hu/2013/12/filmterapia-elitelteknek.html> (letöltve: 2015.01.07. 12:00)

filmvetítést választottam. A vetítendő gondolatébresztő tartalmú filmeket magam válogattam: 1. *Eladó a családom* (r.: *Derrick Borte*); 2. *Ördögi út a boldogsághoz* (r.: *Alec Baldwin*); 3. *Egy nap alatt* (r.: *Evan Richards*); 4. *Életrevalók* (r.: *Eric Toledano* és *Olivier Nakache*); 5. *A boldogság nyomában* (r.: *Gabriele Muccino*); 6. *Hétköznapi mennyország* (r.: *Kay Pollak*); 7. *A bakancslista* (r.: *Rob Reiner*); 8. *Lesz ez még így se!* (r.: *James L. Brooks*); 9. *Fapofa* (r.: *Harris Goldberg*). A filmes program iránt egyöntetű érdeklődést tanúsítottak a jelentkezők. A vetítések közben megfigyelhető volt, hogy a különböző jelenetekre mindenki hasonló választ adott, mely reakciók megfeleltek a morális elvárásoknak. A filmek utáni beszélgetések alkalmával, tapasztalataim szerint a résztvevők érdeklődéssel fordultak a témához, szívesen kérdeztek, és őszintén, kedvvel nyilvánultak meg. Az is tapasztalható volt, hogy nem csak velem kommunikáltak, hanem egymással is, s ezt kulturált módon tették.

A beszélgetések során rendszeresen elértük azt a pontot, amikor a filmbeli történet kapcsán a fogvatartottak *saját sorsukon* keresztül érezték magukat érintettnek. Ilyenkor elbeszéltek saját történeteiket, nem egyszer kapcsolva azt a börtönbe vezető úthoz. Ugyancsak elvárásaimnak megfelelően, többször szóba került a *megváltozás* lehetősége. Ebben a kérdésben, a *jobbá válást* mint elvet mindnyájan elfogadták, de többen megjegyezték, hogy a börtönben igen nehéz a majdani szabadulás utáni lét időszakára gondolni, mert az homályos, messzi és bizonytalan. Amikor az *egymás segítése* került szóba, a fogvatartottak látható jeleit adták annak, hogy erre nagy szükségük van. Ezzel szemben megjegyezték, hogy a börtön adta lehetőségek e szükségleteiket igencsak korlátozzák, s ezért jóformán elvi keretek között marad az egymásnak történő segítségnyújtás mint reintegrációs törekvés.

A fogvatartottak által használt kifejezések közül igen fontosnak tartom a következőket: *család, emberi kapcsolatok, közösség, egymás segítése, tolerancia, pozitív energia, pozitív gondolkodás, egészség, anyagi függetlenség, kitartás a nehéz helyzetekben, harmónia a környezettel, nyugalom, feszültségmentesség, békesség, szeretet, változás*. Az előbbi kifejezések használatakor megfigyelhető volt, hogy az elítéltek egyéni módon és különböző mélységben voltak képesek alkalmazni azokat. Abból, ahogyan kimondták, egyértelműnek látszott, hogy e pozitív töltésű szavak mindenkit az önkifejezés igényének magasabb szintje felé mozdítottak. A csoport heterogenitása több ízben megmutatkozott, de emellett látható volt az is, hogy a kulturálódás gyakorlatában alacsonyabb pozícióban lévők hamar átvettek bizonyos beszéd-, gondolkodás- és kifejezésbeli elemeket a gyakorlottabbaktól (sőt, tőlem is). Az is feltűnő volt, hogy néhány ember következetesen, csendben szemlélte a történéseket, ők heteken át nem kapcsolódtak be a beszélgetésekbe – bár a hónapok munkája feloldotta ezt a gátlást is néhány résztvevőben.

A felmérés időszakában arra is kíváncsi voltam, kik azok, akik szívesen megismernének olyan könnyen végezhető gyakorlatokat, amelyek által jobban érezhetik magukat deprivált helyzetükben, egyszersmind saját maguk segítőjévé válhatnak, megvalósítva ezzel a szebb és jobb jövő felé tekintést. Hogy meghatározhassam a majdani gyakorlatok összeállítását, s némi képet kapjak a csoporthoz tartozó fogvatartottak hajlandóságairól, hozzáállásáról, kérdőívet készítettem részükre. Olyan kérdéseket tettem fel, amelyek az egyének morális életvitellel kapcsolatos véleményére mutatnak rá. A válaszadóknak alig több mint fele azt válaszolta, hogy a siker feltételei eleve adottak bennük, s hogy alkotó erejüket felajánlják a közösség szolgálatára. 75%-nál többen jelölték meg a változás elfogadását, a saját gondolatok fontosságát, a boldogságot mint célt, s az önsegítésben rejlő lehetőségeket. Minden megkérdezett egyetértett az egészség, a szabadság, az egymás segítése, a kapcsolatok ápolása és a pozitív gondolkodásmód fontosságával.

A filmvetítés és a hozzá kapcsolódó beszélgetés jó módszernek bizonyult úgy a csoporttal alakuló kapcsolat személyesebbé tételére, mint a további módszerek befogadásának felmérésére. A foglalkozások eredményének a csoport pozitív légköre kialakulását tartom. Megbizonyosodtam, hogy a filmklub alkalmas megalapozni a csoport eredményesebb kooperációját. Éppen egy ilyen jó légkörű, együttműködő csoportra terveztem terepmunkám második szakaszát.

3.3.2. Második lépés: a relaxáció elméleti alapjainak bemutatása

Egy rövid prezentációra vállalkoztam, melynek összeállításakor igen körültekintően kellett eljárnom, hiszen e heterogén csoport minden tagját informálni szerettem volna vele. Mivel találtam olyat a résztvevők között, aki már közelebbről ismerte a mentális gyakorlatok alapjait, könnyű volt bevezetni a témát. Gyorsan megértette mindenki a prezentáció lényegét, s látható volt, hogy a foglalkozás érdeklődést váltott ki az elítéltekből. A sok pozitív hatás mellett sajnos azt is megtapasztaltam, hogy az egyik fogvatartottat nem érdekli az önfejlesztés effajta megközelítése. Ő a foglalkozások e szakaszán a továbbiakban nem vett részt. Ugyanakkor konstatáltam, hogy helyette egy újabb jelentkező csatlakozott a csoporthoz.

3.3.3. Harmadik lépés: csoportos relaxációs gyakorlatok

A további foglalkozásokon a létszám némileg csökkent. Már csak azok voltak jelen, akik kifejezetten az elmélyülésen keresztüli változás lehetőségeire voltak kíváncsiak. Az

alapszabványok során azokat a jelenségeket tapasztaltam, mint amelyeket börtönön kívüli környezetben: az ellazulást kísérő csend, nyugalom, mozdulatlan végtagok, az esetenkénti rövid idejű elalvást jelző fejmozdulatok. A gyakorlat alatti érzések, érzékelések tekintetében a dolog kellemességéről, az éber állapot és az alvás érzetének egyszerre történő jelenlétéről számoltak be a csoport tagjai. A gyakorlatok közben eltelt időt tekintve, többen becsapva érezték magukat: voltak, akik a valóságosnál rövidebbnek, s voltak, akik hosszabbnak becsülték az eltelt időt. A relaxációs gyakorlatokat egy-egy foglalkozás alkalmával lehetőségünk volt megismételni, az elítéltek szívesen mentek ismét alfabá. Az irányított meditációk során egyaránt alkalmaztam élő beszédet, illetve előre felvett hanganyagot.

Különösen jó hatással volt a jelenlévőkre egy általam bemutatott memóriafejlesztő gyakorlat, mely játékos voltánál fogva, a tanulás további élvezetét nyújtotta a fogvatartottaknak. A gyakorlat eredménye is kézzel fogható volt, hiszen húsz különböző kifejezést tudtak a végén visszamondani, ráadásul lendülettel és hibátlanul.

A rövid, bevezető jellegű alapszabványok után hosszabb meditációkat is végeztünk. Ezek végén láthatóak voltak az elmélyülés ismert jelei: „ébredés utáni” tekintet, nyújtózkodás, elégedett, pihent arc kifejezés. A hosszabb gyakorlatok után a csönd is hosszabb volt; mindenki még a gondolataival, érzéseivel volt körülveve, idő kellett a hétköznapi tudatszintre való visszatéréshez.

Csak az utolsó alkalommal jutottunk el az elmélyülést még hatásosabbá tevő gyakorlati kiegészítésekhez – melyek hatékonysága az ismétlésben rejlik. Sajnos, a rendelkezésre álló idő nem tette lehetővé e kiegészítő gyakorlati elemek rutinná tételét, ehhez, véleményem szerint még további hónapok munkájára lett volna szükség.

Önkéntes munkám a fogvatartottakkal az empátián alapult: őszinte elfogadás, partneri viszony hatotta át ezt a közös tevékenységet. A rogersi elveket próbáltam érvényesíteni, melyeket bár nem terápiás céllal, csak egyszerűen az ő elérésük és megszólításuk érdekében közvetítettem.

A Balassagyarmati Fegyház és Börtönt tekintve olyan terepre találtam, amely minden oldalról támogatta gyakorlati kutató munkámat. Ahogy a szervezésben, úgy a kivitelezésben is, a börtön szakemberei igyekeztek igazodni igényeimhez, valamint tanácsokkal láttak el, és megosztották velem ötleteiket. Ennek a segítő környezetnek fontos szerepe volt munkám minőségének fenntartásában. A tíz foglalkozás nemcsak alkalmanként, de együttesen is egységes képet alakított ki bennem az elítéltekkel való programszervezés gyakorlati lehetőségeiről.

4. EREDMÉNYEK

Feltételezéseim helytállóságának vizsgálatát empirikus tapasztalataimra, a terepen végzett adatgyűjtésre alapoztam.

4.1. A hipotézisek vizsgálata

Az első hipotézis, mely azt feltételezte, hogy létezik olyan andragógiai eszköz, amely motiválja a fogvatartottakat a segítőkkel történő együttműködésre, igazolódott az által, hogy a tréning jellegű csoportfoglalkozással sikerült elérni az elítéltek programban való aktív részvételét. A résztvevők nagy érdeklődést tanúsítottak, és rendszeresen készültek a soron következő foglalkozásra.

A második hipotézis, amely szerint a szabad életben bevált speciális fejlesztő gyakorlatok a börtön keretein belül éppúgy alkalmazhatók, szintén helytálló, mert olyan gyakorlatokba sikerült bevonnom a résztvevőket, amelyeket a szabad életben számtalanszor sikerrel alkalmaztam, és ehhez hasonlóan jó visszajelzéseket kaptam a fogvatartottak köréből is. A két környezet, az eredmények tekintetében nem bizonyult különbözőnek.

A harmadik hipotézis, amely azt feltételezte, hogy a fogvatartottak a csoportfoglalkozásokon tanult gyakorlatokat nem csak a tanulási környezetben, hanem azon túlmenően, egyénileg is alkalmazzák, csak részben igazolódott. A foglalkozások közötti időszakokban ugyan fennmaradt ez az érdeklődés a tanultak iránt, azonban a gyakorlatok mindennapos szokássá válása nem valósult meg. Az elítéltek elmondása szerint a gyakorlatok rendszeres önálló végzését nem támogatja a börtön környezete – legfőképpen a gyakorlatok vezetettsége hiányzik.

4.2. Javaslatok

A jelen dolgozat részét képező empirikus kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy az időbeli korlátok miatt nem volt lehetőség a téma további, mélyebb vizsgálatára. A megfelelő kriminálandragógiai módszerek kidolgozásához kézenfekvőnek látszik további kutatások folytatása. A társadalmi méretekben is mérhető eredményes reszocializáció minőségének rövid távú javítása, a fogvatartottak csoportjaival megvalósítandó fejlesztő programok tervezése a bv. szakemberek és az emberrel foglalkozó tudományok művelőinek

együttműködése által látszik kivitelezhetőnek. Ezért javaslom a szakmai párbeszédét további kutatások folytatásának érdekében.

5. ÖSSZEGZÉS

Az általam olvasott szakirodalmi művek és a terepen tapasztaltak révén számomra világossá vált, hogy a reszocializáció a büntetés-végrehajtási intézetekben speciális andragógiai munkát igényel. A felnőttek tanulása segítésének fontosságáról, a lehetőségek igen széles spektrumáról kaptam képet, amikor a fogvatartottak magatartás- és viselkedésbeli normáiról szereztem információkat.

Azok a fogvatartottak, akikkel rendszeresen együtt dolgoztam, megtanulták az általam bemutatott önfejlesztő relaxációs gyakorlatok alapjait, képesek voltak alkalmazni a technikát. A gyakorlatokat kipróbáló elítéltek visszajelzései azt igazolták, hogy a módszer a bv. intézeti körülményei között éppolyan jól használható, mint intézeten kívüli környezetben, bár a börtönön belüli hatékonyabb alkalmazáshoz a személyi támogatáson túl *a tárgyi eszközkészlet bővítésére van szükség.*

Az elítéltekkel való személyes érintkezés során szerzett tapasztalatok és az eredmények bizonyítékul szolgáltak feltevéseim helyességéről, egyúttal megerősítettek az ezen a területen való munka továbbfolytatásáról hozott döntésemben. Eddigi tapasztalataimat fel kívánom használni az ELTE PPK Neveléstudományi Intézet képzései alkalmával végzendő további kutatásaimban.

Mind elméleti, mind gyakorlati forrásaim azt a célt szolgálták, hogy rálássak a bv. egy speciális területére, s ezáltal megismerjem, értelmezem a büntetés reintegrációs funkcióját. E tudás birtokában egyértelműnek tartom, hogy több energiát kell fektetni a felnőtt fogvatartottak nevelésére, bevonva a kriminál-andragógia területén működő szakembereket. E szakemberek feladatának a fogvatartottak kulturális tájékozottsága, műveltsége, társadalmi beilleszkedése tudatosságának minőségi javítását tartom.

Kutatásom során meggyőződtem arról, hogy különleges figyelmet kell fordítani a büntetés-végrehajtási intézetekben szabadságvesztés-büntetésüket töltő fogvatartottak mentális energiáinak pozitív, fejlesztő irányú felszabadítására. Önfejlesztő eszközt kell a kezükbe adni, hogy attól kezdve ne csak kívülről várják a segítséget a társadalomba vezető út megtalálásához, hanem képesek legyenek önerőből is technikákat alkalmazni a közösségek méltó tagjává, a társadalmi normák tudatos követőjévé válásuk érdekében.

6. IRODALOMJEGYZÉK

Aleku Mónika, Csordás Sándor, Pacsek József (2006): A fogvatartottak foglalkoztatásának és programlehetőségeinek jelenlegi helyzete. *Börtönügyi szemle*, **25.** 1. sz. 65–78.

Atkinson, R. C., Hilgard, E., Smith, E. E., Nolen-Hoeksema, S., Fredrickson, B. L., Loftus, G. R. (2005): *Pszichológia*. Osiris, Budapest

Bagdy Emőke, F. Várkonyi Zsuzsa, Kádár Annamária, Orosz Katalin (2012): *Teljesebbé válni. Önfejlesztés, önmegvalósítás, önmeghaladás*. Kulcslyuk, Budapest

Bajusz Klára (2014): *Felnőttekhez felnövő iskola? Az iskolarendszerű felnőttoktatás aktuális társadalmi alapproblémái*. Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar, Pécs

Balogh Béla (2010): *A tudatalatti tízparancsolata*. Bioenergetic, Budapest

Bányai Éva, Varga Katalin (2006): A tudat kérdésköre a pszichológiában. In: Oláh Attila (szerk.): *Pszichológiai alapismeretek*. Bölcsész Konzorcium, Budapest. 395–465. URL: mek.oszk.hu/05400/05478/05478.pdf (letöltve: 2013.08.21. 12:10)

Báthory Zoltán (1997): *Tanulók, iskolák – különbségek. Egy differenciális tanításemélet vázlat*. OKKER, Budapest

Berényi Ildikó (2013): Időskorúak tanulási lehetősége tréning módszerrel a Márianosztrai Fegyház és Börtönben. *Andragógia És Művelődésemélet*. **1. 2.** sz. 32–48.

Berne, E. (1984): *Emberi játzmák*. Gondolat, Budapest

Buda Béla (1995): *A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

Cole, M., Cole, S. R. (2006): *Fejlődéslélektan*. Osiris Kiadó, Budapest

Csáki Anikó, Gosztonyi Ágnes, Halmos Szabolcs, Mészáros Mercedesz (szerk., 2006): *Fogvatartottak és büntetés-végrehajtási intézetekből szabadulók munkaerő-piaci (re)integrációjának támogatása*. Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest. URL: http://www.valtosav.hu/szakmai_anyagok/kiadvany_konferencia.pdf (letöltve: 2014.12.25. 09:14)

Csoma Gyula (2005): *Andragógiai szemelvények. Bevezetés a felnőttképzés tanulmányozásába*. Nyitott Könyv, Budapest

Durkó Mátyás (1988): *Felnőttkori sajátosságok és felnőttnevelés*. Kossuth, Budapest

Durkó Mátyás (1998): *Társadalmi kihívások és a felnőttnevelés funkciói*. JPTE Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézete, Pécs

Durkó Mátyás, Szabó József (1999): Az ezredforduló kihívása: az integráló andragógia. *Magyar pedagógia*. **99**. 3. sz. 307–321. URL: http://www.magyarpedagogia.hu/document/Durko_MP993.pdf (letöltve: 2014. 12.25. 10:07)

Endrődy-Nagy Orsolya (2013): A kommunikációs tréningek lelke – interakció és kommunikációs folyamat. *Felnőttképzési Szemle*, **VII**. 2. sz. 65–78.; 35–43. URL: <http://www.feflearning.hu/dl145> (letöltve: 2014.11.09 12:52)

Falus Iván (1996): A pedagógiai kutatás metodológiai kérdései. In: Falus Iván (szerk.): *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Keraban, Budapest, 7–33.

Fekete György (szerk., 1995): *Az andreutika mentálpedagógiai alkalmazása*. Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet, Budapest

Feketéné Szakos Éva (2014): *Innovatív irányok az ezredforduló utáni andragógiában*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest

Kálmán Anikó (2008): A felnőttkori tanulás sajátosságairól. In: Benedek András (szerk.): *Tanulás életen át {TÉT} Magyarországon*. Tempus Közalapítvány, Budapest

Kraiciné Szokoly Mária (2004): *Felnőttképzési módszertár*. Új Mandátum, Budapest

Kraiciné Szokoly Mária (2008): Felzárkóztató felnőttképzés. In: Harangi László, Kelner Gitta (szerk.): *Az egész életen át tartó tanulás szerepe a felzárkóztatásban, a foglalkoztatás fejlesztésében és megerősítésében*. Magyar Pedagógiai Társaság Felnőttnevelési Szakosztálya, Budapest. 47–66.

Kraiciné Szokoly Mária, Csoma Gyula (2012): *Bevezetés az andragógia elméletébe és módszertanába*. ELTE, Budapest. URL: <http://kraicineszokolymaria.hu/wp-content/uploads/2012/12/modszertar-2.pdf> (letöltve: 2014.12.29. 16:18)

Maróti Andor (1980): *Módszertan a felnőttek képzéséhez és tájékoztatásához*. Táncsics Kiadó, Budapest

Maróti Andor (1994): *A művelődéstudomány alapjai*. Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs

Maróti Andor (2005): *Tanulmányok és előadások a felnőttek képzéséről*. Nyitott Könyv, Budapest

Mezey Barna (2010): *Régi idők tömlőcei. Büntetések. Börtönök, bakók*. Rubicon-könyvek, Budapest

Pál László (1976): *Nevelés a büntetés-végrehajtásban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest

Pál László (1988): *Kriminálpedagógia*. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest

Rogers, C. R., Freiberg, H. J. (2013): *A tanulás szabadsága*. Edge, Budapest

- Rudas János (1990): *Delfi örökösei. Önismereti csoportok: elmélet, módszer, gyakorlatok*. Gondolat, Budapest
- Ruzsonyi Péter (2003a): Európai börtönnevelési irányzatok. *Börtönügyi Szemle*, **22**. 4. sz. 43–56.
- Ruzsonyi Péter (2003b): *A büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés új irányzatai. Nevelésméleti tansegédlet*. BVOP, Budapest. (Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár sorozat, 2003/2.)
- Ruzsonyi Péter (2006): A kriminálpedagógia lehetősége a börtönadaptáció és a társadalmi integrálódás érdekében. *Börtönügyi Szemle*, **25**. 2. sz. 21–33.
- Schlosser Károly (2012): Mindfulness, meditáció és klinikai hatékonyság – áttekintés. In: Mikonya György (szerk.): *Vallásos mozgalmak nézetei a családi életről és az oktatásról*. Elte Eötvös Kiadó, Budapest. 143–156. URL: http://old.tok.elte.hu/kutatokozpont/upload/publikacio/mikonya_korr4_NYOMDA.pdf (letöltve: 2014.11.09 12:16)
- Silva, J., Miele, P. (1990): *Agykontroll Silva módszerével*. Magánkiadás, Budapest
- Sz. Molnár Anna (2009): A tanuló felnőtt. *Pedagógusképzés*, **7**. 2–3. sz. 199–220. URL: http://www.diral.hu/publikaciok/A_tanul%C3%B3_feln%C5%91tt.pdf (letöltve: 2014.10.26. 07:25)
- Szabó Zoltán (2013): A büntetés-végrehajtás központi ellátási tevékenysége. *Börtönügyi Szemle*, **32**. 3. sz. 39–47.
- Szarka Emese (2012): Az agykontroll mozgalom tanfolyamainak üzenete – nevelési és oktatási koncepciók. In: Mikonya György (szerk.): *Vallásos mozgalmak nézetei a családi életről és az oktatásról*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 115–130. URL: http://old.tok.elte.hu/kutatokozpont/upload/publikacio/mikonya_korr4_NYOMDA.pdf (letöltve: 2014.11.09 12:16)
- Szegál Borisz (2007): A szocializáció és a reszocializáció a börtönben. *Börtönügyi szemle*, **26**. 3. sz. 25–37.
- Tough, A. M. (1997): Az önálló tanulás: elmélet és gyakorlat. In: Maróti Andor (szerk.): *Andragógiai szöveggyűjtemény II. Válogatás a felnőttoktatás elméletének külföldi szakirodalmából*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 110–118.

7. ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra <i>A kriminálpedagógia helye a tudományok rendszerében</i> (Forrás: Ruzsonyi, 2006. 28. o.).....	10
--	----

8. KÉPJEGYZÉK

1. kép: <i>Csoportfoglalkozás a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben</i> (Fotó: Kovács Mihály)	32
--	----

9. MELLÉKLETEK

9.1. A terepmunka naplózása

Első foglalkozás: 2013. szeptember 15. vasárnap

A börtön kápolnájában 8:30-tól 11:30-ig zajlik a foglalkozás. Húszan jelentkeztek a filmvetítésre, akik közül egy főt hazaengedtek. A tizenkilenc jelenlévő két részre osztja a kápolna „nézőterét”, azonban aránytalanul: a jogerős ítéletüket töltő fogvatartottak tizenhatan egy tömbben helyezkednek el, a három, előzetes letartóztatásban lévő személy a terem másik oldalát veszi igénybe.

A börtönpszichológus bejelenti a programot, és felszólítja az összegyűlteket a magatartási szabályok betartására. A bemutatkozás után felvázolom az együtt töltendő idő tervezett programját, s felkérem a társaságot a szíves együttműködésre. Közlöm a filmvetítés célját (lényegében azt, hogy most nemcsak a film szórakoztató voltát, hanem az alkotók üzenetét is figyeljük), majd felajánlom a vetítés utáni beszélgetés lehetőségét.

Az *Eladó a családom* című film (r.: *Derrick Borte*) kilencven percig forog, az elítéltek végig figyelemmel kísérik. A hangulatilag negatív, illetve pozitív jelenetek természetes reakciókat: együttérzést, mosolyt, időnkénti összenézést váltanak ki. A vetítés alatt érezni a program közösségi jellegét, ami részemre azt az üzenetet közvetíti, hogy e speciális hely is képes közösségi szintérré alakulni.

A film egyharmadánál a három előzetesben lévő közül ketten megkérnek, hogy hadd menjenek vissza zárkájukba, mondván, fáradtak, és a filmet is látták már. Érvelésüket

elfogadom, de távozásukat veszteségnek tekintem, hiszen ahogy a többiekkel, velük is közöltem: nem csak a szórakoztatás a vetítés célja, hanem a mű mondanivalójának befogadása is. A két személy távozása nem zavarja meg a filmnézést.

Amikor a játékfilm eléri a végkifejlet előtti pillanatot, az általam szerkesztett formának megfelelően elsötétül a kép, és egy hatvan másodperces visszazámláló jelenik meg a vásznon. Ez alatt az egy perc alatt a nézők röviden elmondják elképzelésüket a történet várható befejezését illetően. A film továbbhalad, majd kiderül, hogy a csoport (egybehangzó) elképzelése nem felel meg a befejezésnek. A választás a karrier és a család között zajlik, s a fogvatartottak csoportja úgy véli, a filmben szereplő személy a magas keresettel járó tevékenységet választja. Mivel az alkotásban szereplő személy éppen ellenkezőleg, az emberi kapcsolatok felé indul, úgy gondolom, ez még több megbeszélnivalót jelent a vetítés utáni beszélgetés során.

Öt-hat igazán aktív hozzászólót számolok meg a tizenhét résztvevő között. Ők a beszélgetés alatt egyre felszabadultabban, s már nemcsak velem, hanem egymással is kommunikálnak. Kellemes, kulturált vita kezd kialakulni.

Első kérdésem: *Képes-e az ember arra, hogy megváltozzon?* A válaszok egybehangzóan a megváltozás lehetőségét közvetítik. Érezhető, hogy a jobbá válásban ők maguk is érintetteknek tartják magukat.

Második kérdésem, a *motiváció* mint kifejezés tisztázása után: *Mi motiválja az embereket a változásra?* Az általam felkínált irányok: spontaneitás, külső hatás, tudatos választás. Szintén egybecsengenek a válaszok, miszerint külső hatás nélkül soha senki nem képes változtatni szokásain, életvitelén. Itt több felől, saját példa is elhangzik.

Harmadik kérdésem: *Szükséges-e, hogy nagyobb vagyunk legyen mi magunknak, mint másoknak?* Erre a kérdésre határozottan és ugyancsak egyhangúan „nem”-mel válaszolnak, hozzátéve, hogy az effajta viselkedés csak rosszat hoz az ember életébe. Ezzel, úgy érzem, jelen helyzetükre, egykori tévedésükre is utalnak.

Negyedik kérdésem: *Lehetséges-e, hogy egy közösség tagjai, ha nem jutnak külső segítséghez, egymásnak támaszt nyújtsanak?* A válaszok megoszlanak; vannak, akik igenlő, vannak, akik nemleges választ adnak, de elhangzik egy harmadik megközelítést sugalló vélemény is, melynek értelmében a hozzászóló kritikusan fogadja egy lehetséges segítő személy kompetenciáit, előéletét, attitűdjét. Lényegében arra irányítja a válaszoló a figyelmünket, hogy meg kell válogatnunk, kitől fogadunk el tanácsot, hiszen a félrevezetettségre legalább akkora az esély, mint az egyenes út eszményének befogadására.

Pozitív eredményként tapasztalom, hogy többször elhangzanak a következők: *család, emberi kapcsolatok*. Feltűnik, hogy a jelenlévők egyike a többiek beszédéhez képest választékosabban szerkesztett mondatokat fogalmaz, s ezeket stílusosan fűzi össze. Az ő gondolkodása, hangvétele kitűnik a csoport többi tagjaié közül, amit figyelemre méltónak és példamutatónak tartok ebben a több szempontból is heterogén csoportban. Mindezek mellett sajnálattal tapasztalom, hogy néhány elítélt csupán figyelője az egyórás beszélgetésnek, ugyanakkor bízom benne, hogy idővel ők is bekapcsolódnak a közös program teljesebbé tételébe. Apró, ám szintén negatív aspektusa a helyzetnek, hogy a közöttünk maradt előzetes letartóztatott a többiektől láthatóan elkülönülten nézte végig a filmet. E feszültség oldására, a beszélgetés során megkérem, foglaljon helyet a többiek között. Örömmel konstatalom, hogy az „átültetés” még némi őszinte mosolyt is eredményezett mind az ő, mind a többiek arcán.

Összegezve, kitűnő hangulatban, komoly, érdeklődő hozzáállással bíró résztvevőkkel dolgozhattam együtt, ugyanakkor megjegyzem: a csoport néhány tagjának megszólaltatása további figyelmet kíván.

Második foglalkozás: 2013. szeptember 29. vasárnap

Az elmúlt alkalommal a foglalkozás végén a börtönpszichológus feltette a kérdést a fogvatartottak felé: *ki az, aki jelentkezik a következő foglalkozásra?* Minden fogvatartott igenlően válaszolt, így a második foglalkozás nagyjából ugyanazzal a társasággal zajlik, mely most további két új jelentkezővel bővül.

Ezúttal az *Ördögi út a boldogsághoz* c. film kerül vetítésre (r.: *Alec Baldwin*). A csoport számomra már ismerős emberekből áll. A mai alkalommal csak *egy* előzetes fogvatartott érkezett, aki most is elkülönülten foglalt helyet. A többiek között viszont megfigyelhető némi helyváltoztatás: azok közül, akik az előző alkalommal átlagon felüli érdeklődéssel kísérték figyelemmel a filmet (és akik a vetítést követő beszélgetésben aktívan részt vettek), most előrébb foglaltak helyet. Ez a belső mozgás számomra azt jelzi, hogy a csoport a program atmoszférájának megfelelően kezd kulturálisan–hierarchikusan átalakulni.

A vetítés alatt figyelem a tekinteteket, a reakciókat. Sok a többségre hasonló hatást gyakorló jelenet. A 60 másodperces megállás egybehangzó szavazattal zárul: a filmbeli sikeres író (aki eredményeit azáltal könyvelheti el, hogy eladta a lelkét az ördögnek, s aki évekkel később, átgondolva döntését, perli az ördögöt) a tárgyalás során visszakapja eredeti életét. Valóban, a történet pontosan így fejeződik be, tehát a nézők kitalálják a folytatást. Külön élmény számomra e „telitalálat” bebizonyosodásának pillanatában az elégedettség által

létrejövő fellazulás hangulatának némi (halk ovációnak nevezhető) hanggal is kísért megnyilvánulása.

A beszélgetés során kört alkotunk a székekkel, így közvetlenebb az atmoszféra. Alig szükséges némi kezdeményezés, a beszélgetés beindul. Egyre több csoporttag mond véleményt, ami különösen jó, figyelembe véve a fogvatartottak közötti hierarchikus rendeződést, melynek sajnálatos jellemzője az is, hogy rendszerint megnehezíti a rangban alul állók számára a közösségben való megszólalást.¹⁶ Megbeszéljük mind a film történetét, mind az alkotó mondanivalóját. Kitérünk egy lehetséges alternatív befejezésre is, melyben a főszereplőnek vállalnia kell korábbi tettei következményeit, s mely a börtönbüntetést foglalja magában. Ennek a változatnak a lehetősége a hozzászólók szerint kerülendő, más megoldást kell találni.

Érzem, hogy a társaság nyitott rá, egyúttal a film is megerősíti a lehetőséget, így megkérdem: *Mi az, ami elindítja a változást a jó felé, s milyen lehetőségeink vannak arra, hogy változást érjünk el magunkban?* A válaszok különböznek: néhányan a külső hatásokat nevezik meg, de vannak, akik hisznek az egyénen belül működő erők mozgósíthatóságában. A kívülről történő irányítottság tekintetében, a filmben megjelenő tragédiára mutatnak rá a hozzászólók mint kimozdító momentumra, megjegyezve, hogy az előző vetítés alkalmával szintén ez volt az ember gondolkodásmódjának megváltozását előidéző történés. Hozzáteszik néhányan, hogy a tragédiát nem kellene megvárni. Vannak a jelenlévők között, akik elfogadják, hogy képesek vagyunk önmagunkon belül találni tudatosan mozgósítható pontokat. Ennek lehetőségét egy hozzászóló kategorikusan kizárja, hozzátéve: ha egyszer kézzelfogható bizonyítékát látná az emberben levő, a felszínről nézve ismeretlen képességeknek, feladná szkepticizmusát.

Mivel céloom a későbbiekben az önfejlesztő módszerekről való beszélgetés, előadom egy érdekes, a gyakorlatokhoz kapcsolható, játékosan tanulható memóriafejlesztő gyakorlat vázlatát. A gyakorlat arról szól, hogyan jegyezzünk meg akár több tucat különböző dolgot, s hogyan hívjuk azokat elő memóriánkból. Több felől érkeznek kérdések, ami számomra jelzés arra, hogy hamarosan ráterelhetem a szót fő témára, tehát a filmvetítést és a filmről való beszélgetést tartalmazó programokat a későbbiekben elkezdhetem némileg átstrukturálni. Úgy érzem, a következő alkalommal bátran belekezdhetek az önfejlesztő lehetőségek gondolatainak a beszélgetésbe való integrálásába, hiszen érettnek tartom mind a csoportot,

---

¹⁶ Precsity Violetta, a Balassagyarmati Fegyház és Börtön pszichológusa szíves szóbeli közlése alapján

mind az elítéltekkel kialakult kapcsolatot az ebbe az irányba való indulásra. Viszont nehezíti számomra a képalkotást, hogy a csoport fele még nem szólal meg.

Harmadik foglalkozás: 2013. október 13. vasárnap

Ez alkalommal az *Egy nap alatt* című film kerül vetítésre (r.: *Evan Richards*). A nyolcvanperces alkotás a megbocsátás lehetőségét és szükségességét dolgozza fel. A fogvatartottakból álló közösség osztatlan figyelemmel kíséri a történetet. Az elhelyezkedés a nézőtéren az eddigiekhez képest lazább, jobban kihasználják a helyszín adta lehetőségeket: már nem egy tömbben ülve moziznak a fogvatartottak. Így átkerültek néhányan az eddig alig használt bal oldalra, s ezáltal oldottabb hangulatot sugároz az elhelyezkedés adta kép is (az előzetes letartóztatásban levők és az elítéltek már azonos oldalon ülnek).

A résztvevők megfigyelése ezúttal újabb reakció felfedezését hozza: a film egyik jelenetében látható pompás ételválaszték fanyar mosollyal kísért összepillantást eredményez, ami a börtön további deprivációs hatását mutatja.

A film utáni beszélgetés könnyed kommunikációként zajlik, egyre több a hozzászólás. Az eddig még meg nem szólalók is megnyilatkoznak. A megszólalók közül mindenki felismeri saját múltját a film történetében, s egyetért a megbocsátás szükségességével. Azonos módon vélekednek a bocsánat fontosságáról mind a megbántó, mind a megbántott részéről, valamint rávezetés nélkül elhangzik a *megváltozás* kifejezés.

Egy résztvevő, visszaulva a két héttel ezelőtti foglalkozásra, kíváncsian kérdezi, hogyan működik az általam akkor említett *memóriaafogas* mint memóriafejlesztő „játék”. Magyarázatomhoz egyre többen szólnak hozzá, és gyűlnek a kérdések. Folytatom a módszer ismertetését, amire még többen kapcsolódnak be a megértés látható igényével. E téma kezd a beszélgetés vezető témájává alakulni, s elhangzik a kérdés, hogy ez a memóriafejlesztő gyakorlat mennyire kapcsolódik az önfejlesztő gyakorlatokhoz. A válasszal kielégítem a kíváncsiságot, majd ismét felfigyelek az előző kérdezőre, aki így fogalmaz: „– Ez az alfa szint?” A kérdés váratlansága csak egy gyors vázlatra ad lehetőséget, így a képi illusztráció hiányában, csupán verbális eszközökkel tudom megválaszolni a kérdést. Ugyanakkor egyeztettem a társasággal, hogy a következő alkalommal egy prezentáció keretein belül bővebb információval fogok szolgálni az elhangzott kérdéssel kapcsolatban.

Kiosztok egy-egy kérdőívet a jelenlévők között, melyben tíz állítással kapcsolatban várok választ. Mindenki önként vesz részt a kérdőív kitöltésében. A lapok olyan állításokat tartalmaznak, amelyek a morális életvitellel kapcsolatos gondolatok mentén fogalmaztattak, s

melyek megválaszolása (az adott állítással való egyetértés, illetve egyet nem értés kifejezése) némi rálátást ad az önfejlesztő mentális gyakorlatok tanulása felé való közelítés személyi lehetőségeire. A kérdőívek későbbi kiértékelése a következő eredményeket hozta.

- A válaszadóknak alig több mint fele vallja azt, hogy a siker feltételei eleve adottak benne, s hogy alkotó erejét felajánlja a közösség szolgálatára.
- 75%-nál valamivel nagyobb arányban jelölték önmagukra jellemzőként a változás elfogadását, a saját gondolatok mentén való előrehaladást, az emberi lét boldogságcélt voltát, valamint az önsegítés lehetőségét.
- Minden megkérdezett egyetértett a következő fogalmakkal: *az egészség és szabadság választása, mások önzetlen segítése, az ideális társsal való kapcsolat ápolása, pozitív gondolkodásmód.*

A foglalkozás alatt a hangulat minden eddiginél fesztelenebb, egységesebb, miközben már látni vélem néhány résztvevőben a nyitottságot önfejlesztő mentális gyakorlatok tanulására.

Negyedik foglalkozás: 2013. október 27. vasárnap

Vetítésre kerül az *Éltrevalók* című film (r.: *Eric Toledano* és *Olivier Nakache*). Tizenöt fogvatartott jelent meg a vetítésen. A csoport, ruházatát tekintve ezúttal egyöntetű, minden fogvatartott formaruhában van jelen. Kettő az üres, bal oldali oszlop első sorában foglalnak helyet. A filmet, amely többek közt a segítőkészségről, az őszinte odaadásról, a megváltozás lehetőségéről szól, már minden jelenlévő előzőleg látta.

A film utáni beszélgetés alkalmával egyeztetjük, hogy egészen másként tekintünk meg egy olyan alkotást, amely igaz történeten alapul, mert a mű valóságossága azt a lehetőséget hordozza, hogy a látottak akármelyikünkkel megtörténhetnek. A beszélgetés ez alkalommal csak kis hányadában szól a filmről – a csoport érdeklődésének megfelelően, hamar az önfejlesztő gyakorlatok témája felé haladunk.

A *Relaxáció* című Powerpoint prezentációm egyszerre teremt jó hangulatot, s mozdít sokakat kérdések feltételére. Többféle dologra kíváncsiak a résztvevők:

- hogyan kerülünk relaxált állapotba;
- milyen hosszú ideig tart egy-egy relaxáció;
- mikor lehet relaxálni.

Prezentációm mindenki számára érdekesnek és érthetőnek bizonyul. Az egyik férfi többször, a témához különösen illő megjegyzést mond. Kiderül, hogy ő már ismeri a mentális

gyakorlatok alapjait, sőt, végez is ilyen gyakorlatokat. A foglalkozás fentiekről szóló részében egyre több érdeklődő szempárt látok, szinte mindenki tudni akar valamit.

A már dialógusokká, majd csoportos beszélgetéssé fejlődő program egy pontján (gondosan időzítve) megkérdezem, vannak-e a jelenlévők között olyanok, akik szívesen részt vennének kisebb csoportos, esetleg egyéni foglalkozásokon, melyek a relaxáció témájában mélyebb ismereteket adhatnak számukra. E pillanatban az válik láthatóvá, hogy néhány ember éppen ezt a kérdést várta: öt-hat kéz rugószerűen lendül a magasba. Ennek a jelenetnek a hatására azonnal átgondolom a következő időszak tevékenységének átszervezéséhez rendelkezésre álló lehetőségeket, hogy az igényekhez illesztve, módosítsam a további foglalkozások menetét. Feltétlenül szükséges a tartalmi változtatás: minden energiát a gyakorlatok megtanulására kell fordítani, akár azzal, hogy a továbbiakban a nettó háromórás idő jobb kihasználása végett a filmvetítést mellőzzük. A foglalkozások programjának új irányba való átalakítását több menetben, lépésről-lépésre tudom elképzelni. Ehhez az intézet részéről is együttműködésre van szükség, hiszen eddig egyszerre kísérték a fogvatartottakat a zárkákban a kápolnába, ettől kezdve pedig a csoportot személyekre bontva kellene mozgatni a helyszínek között.

A foglalkozás váratlan gesztussal ér véget: minden fogvatartott odajön hozzám, és kézfogással búcsúzik. Úgy vélem, a jelenlévők ezzel azt fejezik ki, hogy a megszokottnál ma többet kaptak, s ezzel a mozdulattal személyem befogadását közvetítik.

Ötödik foglalkozás, 2013. november 3. vasárnap

Ezúttal nem a kápolna kupolája alatt gyűltünk össze, hanem egy tanteremben. A II. számú tanterem kissé szűkösebb a kápolnánál, de mivel az új programrészhez éréskor eleve a létszám némi csökkenésére számítok, a hely kisebb méreteit külön előnyösnek tartom.

A helyiségbe érkező elítéltek egyesével hozzám jönnek, kézfogással üdvözlnek. Már a foglalkozás elején tájékoztatom a megjelenteket, hogy a filmvetítés utáni beszélgetést egy újabb programrész követi, mely a relaxációval való megismerkedésből, illetve egy alapgyakorlat kipróbálásának lehetőségéből áll.

Tizenöt fogvatartottal (köztük egy új résztvevővel) *A boldogság nyomában* című filmet tekintjük meg (r.: *Gabriele Muccino*). A valós eseményeken alapuló történet osztatlan figyelmet vált ki a nézők körében.

A beszélgetés alkalmával érezhető, hogy egy irányban gondolkodik az egész társaság – ez az egybehangzó vitamondatokból jól kihallatszik. A film főszereplőjének kitartása

elismerést nyer el mindannyiuk részéről. Úgy látom, példaértékűnek és követendőnek tartják a cselekményben részt vevő személy magatartását, életfelfogását. A végkifejlet előtti egyperces megszakításkor kiderül, hogy a jelenlévők közül még senki sem látta a produkciót. Azt is konstatáljuk, hogy minden néző kitalálja a film folytatását, egyben befejezését, miszerint a hosszasan kitartó, a céljait fel nem adó férfi eléri a boldogság állapotát.

A filmről való beszélgetést igyekszem továbbirányítani, kapcsolni a következő programrész témájához. Az eszmecsere egy pontján felajánlom a lehetőséget a választásra: aki kíváncsi a továbbiakra, maradhat közöttünk, aki pedig nem érdeklődik a már bejelentett programváltás iránt, most visszamehet a zárkájába. A visszavonulás lehetőségével csak egy fogvatartott él. Távozása előtt jelzi, hogy az eddigiekhez hasonló programokon (tehát a közös filmnézésen és a filmről történő beszélgetésen) továbbra is szívesen rész vesz, de a relaxáció tanulása iránt nem érdeklődik. Döntése kissé meglep, mert a megelőző foglalkozásokon történő megnyilvánulásai alapján úgy gondoltam, éppen ő lesz az egyik legelszántabb végzője a gyakorlatoknak.

Az új résztvevőre való tekintettel, összefoglalom az előző heti prezentáció lényegét, így a többieknek is alkalmuk nyílik némi ismételésre. Ezután ismertetem az alapgyakorlat technikai körülményeit, valamint felvázolom, hogy a meditáció végzőjének mit kell tennie. Egy kis vetítéssel is alátámasztom, nagyjából mit kell vizualizálni a gyakorlat alatt. Megszólaltatok egy kellemes, lazítást segítő zenei felvételt, s megkérem a társaságot, hogy behunyt szemmel, kövessék hangomat. Természetesen fenntartom annak a lehetőségét, hogy ha valaki nem szeretne csukott szemmel gyakorolni, nyugodtan eltekinthet attól, valamint, hogy a gyakorlat közben is bármikor kinyithatja a szemét. A négyperces hangfelvétel elindulása után, ahogy figyelem a társaságot, majdnem mindenki csukott szemmel követi instrukcióimat, melyek végigvezetik a résztvevőket az alapgyakorlat nevezetes pontjain. A „lemerítés” és a „kijövetel” könnyedén zajlik, mindenki laza testhelyzetben követi hangomat. A rövid alapgyakorlat és a lámpagyújtás után, arra a kérdésemre, hogy ki mit érzett, több részről egybehangzóan egy kellemes érzés leírása érkezik, bár voltak, akik azt válaszolták, hogy nem éreztek semmi különöset.

Az alapgyakorlat felépítését érzékeltető néhány perces közös „merülés” után még megmutatok néhány lehetséges elemet, mint például egy előre felvett irányító szöveget, továbbá egy, pozitív gondolatokból álló mondatokat tartalmazó hangfelvételt, amit egy hosszabb, félórás meditáció részleteivel zárok. A bejátszások érdeklődést, mosolyt váltanak ki, a csoporttagokon láthatók a relaxációs technikával való azonosulás jelei. Mindezek után megkérdem, hány résztvevőre számíthatok a következő alkalommal. Ekkor tizenhárom kéz

emelkedik a magasba. Meglepődöm, hiszen nem számítottam ilyen mértékű érdeklődésre. A várható létszám illetően alakulása miatt úgy tervezem, hogy az eddig egyénire tervezett foglalkozások helyett kiscsoportos tevékenységgé alakítom át a következő hetek programját.

Szóba kerül a további vasárnapi foglalkozások tervezése, így a program majdani befejezésének időpontja is. Egy csoporttag részéről elhangzik a kérdés arra vonatkozólag, hogy utána lesz-e folytatás. Erre nyíltan azt válaszolom, hogy 2013. december 22-ig szól a programterv, az azt követő lehetőségek még nem ismertek számomra.

A foglalkozás végén egyik társunk odajön hozzám, és elmeséli, hogy a filmben látottak vele szinte a műben feldolgozottak szerint történtek meg.

A búcsúzás ismét személyes jellegű, érezhető, hogy az interperszonális kapcsolatok a helyzethez méltó szintre emelkedtek.

Hatodik foglalkozás, 2013. november 24. vasárnap

Ismét a kápolnában folyik a csoportfoglalkozás. Már csak azok a személyek vesznek részt a programon, akik az elmúlt alkalommal jelezték, szeretnének kipróbálni további gyakorlatokat. Tizenöt fővel indul a vetítés. A film címe: *Hétköznapi mennyország* (r.: Kay Pollak). Közöttünk van az a fogvatartott is, aki legutóbb a relaxációval kapcsolatos szkepticizmusának adott hangot.

A film megindító jelenetei egyrészt rámutatnak a közösségek problémamegoldó erejére, valamint láttatja a mindig rendelkezésre álló lehetőséget az elmélyülésre, s az elmélyülésen keresztüli változásra.

Egybehangzó vélemények kísérik a jelenlévők által eddig még nem látott filmet, bár a végkifejlet előtti megálláskor szinte mindenki téved. A csoport nagy hányada reményekkel telve néz a mű befejezése elé, nem számítanak a főszereplő tragédiájára. Csak egy résztvevő sejti meg a történet tényleges befejezését.

A filmről való beszélgetés után ismertetem a további programot, mely relaxációs alapgyakorlatok végzésében áll. Eközben külön figyelem a bizalmatlan férfit, hogy feláll-e, és engedélyt kér-e a távozásra, ám ő közöttünk marad, s figyeli a fejleményeket.

Erre a napra két alapgyakorlatot terveztem. Az első az alfa tudatszint elérésének (lemeretel), majd a béta tudatszintre való visszatérésnek (kijövetel) gyakorlása. Ennek megfelelően, némi ismétlés közbeiktatásával elkezdjük a relaxációt segítő zene hallgatását. Élő szóval vezetem a fogvatartottak csoportját az alfa tudatszint felé. Légzőgyakorlattal indítjuk a lemeretelt, amit a *3-ról 1-re módszernek* megfelelően, a képzeletbeli képernyőre

vetített számok vizualizálásával kombinálunk. Mindenki precízen végzi a gyakorlatot – kivéve a kétkedő személyt, aki nyitott szemmel figyeli a történéseket. A folytatásban a további mélyülést segítő, testrészenkénti ellazulás következik. A gyakorlatot végzők arcán gyorsan látszik a változás: ellazult, nyugodt és békés hangulatukat közvetítik az emberek. Szavaimmal egyre lazább, könnyedebb hangulatot keltek, a zene pedig hozzájárul a kellemes harmónia megteremtéséhez. A nyugalom jól érezhető ereje kezdi áthatni a kápolnát: kisimult arcok, mozdulatlan végtagok mutatják a helyzet kellemes voltát. Látok néhány fejmozdulatot, ami az elalvásra utal, ugyanakkor azt is látom, hogy az egyének ezekből a rövid álomba merülésekből azonnal és zavartalanul visszakerülnek alfa állapotba. Mivel ez csak egy alapgyakorlat, hamarosan belekezek a kijövetelt segítő mondatokba, ezzel egyidejűleg a zene elhalkul. A szemek lassan kinyílnak, s meglátom az általam már régről ismert mozdulatokat: nyújtózás, mosoly. A relaxációt követően a résztvevők úgy néznek ki, mint akik most ébredtek. Kérdéseimre, hogy mit éreztek a gyakorlat alatt, a következők a válaszok:

- „kellemes volt”;
- „olyan volt, mintha aludtam volna, de mintha mégsem”;
- „olyan helyen jártam, amit eddig csak képen láttam”.

Azt is megkérdezem, hogyan érzékelték az eltelt időt, amire legtöbbször a 3–5 perc választ adják. Kissé meglepődnek a csoport tagjai, amikor közlöm, hogy 12 percig tartott a gyakorlat. Megjegyzem, hogy utóbbi kérdéseimre egy személy azt válaszolta, szerinte 30 percig tartott a közös relaxáció. Megfigyeltem, hogy ő már az első percekben elaludt, a gyakorlat idejének nagy részében folyamatosan ebben az állapotban volt, s ez okozhatta a többiekétől eltérő időérzékelést.

Némi szünet után megkérdezem a jelenlévőktől, van-e kedvük újabb relaxációba kezdeni. A válasz egy nagy közös „igen”. Ennek kontrasztjaként említem meg, hogy szkeptikus társunk ekkor elhagyja a kápolnát. A második relaxáció az előzőhöz hasonlóan zajlik, annyi különbséggel, hogy ezúttal nem csak a lemenetel és a kijövetel gyakorlása a cél, hanem egy előre elkészített hangfelvétel meghallgatása. A felvételen jómagam beszélek, *Balogh Béla: A tudatalatti tízparancsolata* című könyvéből idézve. Az idézeteket a fogvatartottak 2013. október 13-i kérdőíves megkérdezése, s az adott válaszok alapján állítottam össze.

Arra az esetre, ha marad időnk, készültem egy diavetítéssel, mely a már eddig is érdeklődésre számot tartó memóriafogasok gyakorlását könnyíti meg. A jó időbeosztásnak köszönhetően a foglalkozás záró elemeként alkalmam van a memóriafejlesztő módszer képi elemeinek megjegyzését támogatandó, a rájuk való asszociációt segítő képek Powerpoint-vetítésére. Tíz különböző fogalom képekkel való társítását végezzük, igen gördülékenyen. A

negyedórás gyakorlat alatt sok a mosoly, felszabadult a hangulat. A résztvevők láthatóan kíváncsian vesznek részt a gyakorlatban. A tizedik megjegyzendő fogalom után visszakérdezem mind a tíz fogalmat, a memóriefogasok képének ismételt vetítésével. A diák fürgén követik egymást, miközben a fogvatartottak igen rövid idő alatt, kórusban mondják be a megoldásokat, egyetlen hiba nélkül.

Hetedik foglalkozás, 2013. december 8. vasárnap.

Tizenkét fő jelent meg a foglalkozáson, mely *A bakancslista* című film vetítésével kezdődik (r.: *Rob Reiner*). Bizonyára a későbbi relaxációs gyakorlatokra készülve, a résztvevők levegősebb helyközökkel ülnek be a nézőteret. A filmmel az ember hátralévő életének minőségi alternatíváira kívánom terelni a figyelmet. A csoport fele még nem látta az alkotást, s a megálláskor igen színes a jóslatok sora a befejezés tekintetében. Azonban egy dologban mindenki egyetért: mind a két főszereplő tragédiája hamarosan bekövetkezik. Érdeklődésemre a nézők zöme úgy nyilatkozik, hogy nem szeretné előre tudni halála időpontját, s egyetértően az élet hátralévő idejének tartalmassága mellett szavaznak. A film sikeresen rámutat az ember jó irányba történő változásának lehetőségére, minden résztvevő számára világossá válik a változást elősegítő tényező: *a társ*.

A beszélgetés után még egy filmet vetíték, a 2013. december 3-án az V. Országos Múzeumpedagógiai Konferencián bemutatott *A Magyar Büntetés-végrehajtás Múzeumi Kiállítóhelye, Sátoraljaújhely* című ismeretterjesztő filmet (r.: *Molnár Attila*).

A kisfilm megtekintése után ismétlési célú, tízperces relaxációs gyakorlatot végzünk, melyen a korábban említett kételkedő személy már nem vesz részt. A gyakorlat zenére, élő beszéddel vezetve zajlik. A tizedik perc után, a relaxáció végén minden résztvevő nyújtózkodással, s az éppen most ébredő emberre jellemző arckifejezéssel jelzi a gyakorlat eredményességét. Mindenki jól érzi magát, hangulatilag stabil a társaság.

Második gyakorlatként hangfelvételtől játszom le *Domján László: A Sziget* című képzeletfejlesztő zenés meditációját. A csoporttal együtt jómagam is végzem a gyakorlatot. Mintegy húsz perc után, ahogy elhalkul a zene, mindenki visszatér béta tudatszintre, csupán öten maradnak csukott szemmel. A teljes csend hatására közülük hárman kinyitják a szemüket, ketten viszont továbbra is behunyt szemmel ülnek. Körülbelül fél perc kell, hogy ők is visszatérjenek. Megkérdezem, aludtak-e, s a válasz: igen. Néhányan szintén túlmerültek az alfa szinten, de ők közben maguktól megtalálták a stabil alfát. Elmondásuk szerint a

vezetett meditáció szövegének egy-egy részére (az elalvások alatt elhangzottakra) nem emlékeznek.

A legutóbb nagy sikert aratott, memóriafogasokkal való játékos tanulás folytatásaként újabb tíz kép (*fogas*) használatának megtanulásába kezdenek a fogvatartottak. A siker hasonló az eddigiekhez: gyorsan és hibátlanul mondják vissza a megjegyzendő gondolatokat. A két héttel ezelőtti foglalkozás alkalmával megjegyzett szavakat is tesztelem: a szavak visszaadása hibátlan, melyet kiváló eredménynek tartok.

Nyolcadik foglalkozás, 2013. december 15. vasárnap.

A film címe: *Lesz ez még így se!* (r.: *James L. Brooks*). A vetítés alatt alkalmam nyílik interjút készíteni *Kovács Mihály* bv. alezreddessel, a Büntetés-végrehajtási Osztály osztályvezetőjével.

A film vége előtti megálláskor az egybehangzó vélemény szerint a főhős, kiállhatatlan modora ellenére rátalál élete párjára. E tipp ugyan helytálló, de hiányos. A filmbeli történet szerint, a szereplők folyamatos változáson mennek keresztül. Némi ráutalás után, ezt az elítéltek is igazolják, és sorra bemonadják a *közösség*, az *egymás segítése*, a *tolerancia* rögtönzött definícióit. Így már teljesnek tűnik a film befogadása, értelmezése.

A filmet követően hosszabb relaxációra kerül sor. Ezúttal a résztvevők szolgáltatják a tartalmat, oly módon, hogy a gyakorlat előtt pozitív tartalmú kifejezéseket mondanak, melyeket én lejegyzek. A kivetítőn megjelennek az egyre gyűlő szavak: *pozitív gondolkodás*, *egészség*, *emberi kapcsolatok*, *anyagi függetlenség*, *kitartás a nehéz helyzetekben*, *harmónia a környezettel*, *nyugalom*, *feszültségmentesség*, *az idő felgyorsulása*. A vezetett relaxáció a zenei háttér lejátszásával együtt megkezdődik. Az egyik résztvevő közli, hogy ő most csak megfigyelőként venne részt a gyakorlaton. A többiek behunyt szemmel lazítanak. A gyakorlat során a társaság által bmondott gondolatok mentén építem fel a programot. A kifejezéseket elhelyezem a szövegben, mégpedig úgy, hogy az egyes kifejezésekkel kerek mondatokat alkotok, egyes szám első személyben. Minden mondat kétszer hangzik el – másodsorra maguk a résztvevők is mondják, magukban. A gyakorlat után látható, hogy a társaság minden tagja mély, ellazult tudatállapotból tér vissza. Némi „ébredési idő” után megkérdezem, hogy érezték magukat. A válaszok egybehangzóan pozitívak, mindenki kellemesen töltötte az elmúlt húsz percet. Volt, aki a lebegés érzéséről számolt be, s ehhez azonnal többen csatlakoztak.

Kilencedik foglalkozás, 2013. december 22. vasárnap

A film címe: *Fapofa* (r.: *Harris Goldberg*). Tizenegyen vesznek részt a vetítésen. A film cselekményén keresztül többen felismerik saját történetüket. Visszaidézik emlékezetükbe azt az állapotukat, amikor a szorongás kerítette hatalmába őket. Az ebből az állapotból való kiút minden résztvevő szerint az erős akarat. Aki nem tud úrrá lenni gyengeségén, az egyfajta lejtőre kerül, szorongásai egyre elmélyülnek, és akkor jönnek a gyógyszerek, amelyeket ők nem tartanak hatékonynak, sőt, szerintük csak rontanak a helyzeten. A vetítésen és a beszélgetésen jelen lévő fogvatartottak elfogadják a relaxációs gyakorlatokat mint lehetséges segédeszközt a depresszióban élők „önkezelésére”.

A beszélgetés után hosszabb meditációs gyakorlatba kezdünk, de előtte megkérem a résztvevőket, mondjanak néhány, számukra fontos kifejezést, hogy azokat a meditációt irányító szövegbe beágyazhassam. A következők hangzanak el: *egészség, békeesség, szeretet, változás, pozitív energia, pozitív gondolkodás*. Mivel az eddigieknél mélyebb relaxációt tervezünk, a kezdés előtt felhívom a figyelmet az elalvás növekvő esélyére, valamint elmondom az ebben az esetben való teendőket.

A szokott módon indul a csoportos relaxáció. A szintről–szintre mélyülés alkalmával ketten elalszanak. A megbeszélteknek megfelelően odamegyek hozzájuk, és háromszor megérintem a vállukat, melynek eredményeképpen kijönnek az alvás szintjéről.

A meditáció utáni lassú kijövetel után arra a kérdésemre, ki mit érzett, mindenki a gyakorlat kellemes voltáról számol be.

Mindezek után rövid könyvajánlóval folytatom a foglalkozást. *W. Hart, J. Silva* és *J. Murphy* egy-egy művét adom körbe s ajánlom a résztvevők számára. Ezeket a könyveket adományként ajánlom fel az intézet részére, hogy a kötetek hamarosan kölcsönözhetőek legyenek a börtön könyvtárában.

A foglalkozás végén a jelen lévő fogvatartottak köszönetüket fejezik ki eddigi munkámért, valamint hangot adnak reményüknek, hogy a jövőben további közös programban lesz alkalmuk részt venni. A foglalkozás után lehetőség nyílik feltenni interjúkérdéseimet a börtönpszichológusnak.

Tizedik foglalkozás: 2014. március 11. kedd – utánkövetés

Kettős céllal érkeztem a Balassagyarmati Fegyház és Börtönbe. Egyrészt azt kívánom megtudni, végeztek-e a fogvatartottak relaxációs gyakorlatokat az elmúlt két hónapban, s ha

igen, milyen eredménnyel. Másrészt interjút kívánok készíteni az intézet parancsnokával a börtönt, illetve a nevelő munkát érintő, dolgozatom szempontjából aktuális kérdésekkel.

Fogadtatásom a fogvatartottak részéről a szokásosnál is szívélyesebb volt, amiből azt a következtetést vonom le, hogy vártak, valamint önkéntesen és az eddigi találkozásainkkal kapcsolatos pozitív emlékeik hatására jöttek el a foglalkozásra. Ezt az alkalmat a közös program záró elemeként szerveztem.

A *Szent Mihály kápolna* közepén kört formálunk a székekkel, ahol nyitott, fesztelen hangulatban zajlik a beszélgetés az elmúlt hónapok történéseiről. Arra a kérdésemre, hogy használták-e a 2013-ban tőlem tanult technikákat, azt a választ kapom, hogy nem volt könnyű egyénileg alkalmazni a módszert. Többnyire kudarcba forduló próbálkozásokról számolnak be az elítéltek. Elmondják, hogy a börtönben jelen levő körülmények nehezítették az alfa állapot elérését. A gátló momentumok között szerepelt a relaxáláshoz szükséges nyugodt körülmények hiánya, a fényviszonyok nem megfelelő volta, valamint a meditáció irányítottságának nélkülözése. Utóbbit tartják a legnagyobb hiányosságnak, amit annak tudok be, hogy ezek az emberek tulajdonképpen kezdők az említett folyamatban, ők most még fokozottan igénylik az irányító jelenlétét. Sokan hiányolják legalább a nyugtató zenei háttérrel, ami – a börtön technikai eszközök használatára vonatkozó szabályzata miatt – szintén nehezen elérhető.

A beszélgetés során számomra egyértelművé válik, hogy a relaxációs gyakorlatokat folytatni kívánó fogvatartottak igénylik azt a lehetőséget, hogy *hangfelvételt lejátszani képes eszközt* használhassanak. Erre pillanatnyilag nincs lehetőség, a fogvatartottak egyénileg nem használhatnak hang- és képlejátszó eszközöket. A televízió és rádió használata ugyan engedélyezett, de az elítéltek elmondása szerint ezek a berendezések csak részben képesek pótolni a relaxációhoz szükséges háttérrel. Egy fogvatartott elmondja, hogy többször próbált a rádióban hallható komolyzenei művek hallgatásával alfa szintre menni, ami sikerült is, de a relaxált állapotban neki is hiányzott a szöveg általi irányítottság. Egy másik fogvatartott arról számol be, hogy igyekezett átadni a foglalkozásaimon tanultakat egy olyan zárkatársának, aki még soha nem vett részt a közös programokon. Elmondása szerint próbálkozása nem érte el a célját, mert rabtársa nem vette komolyan; ugyan belekezdett a gyakorlatok alapelemeinek átélésébe, de aztán rendszerint „elbohóckodta” azt.

Az utánkövetés alkalmával arra is kíváncsi voltam, hogy a 2013 decemberében általam adományozott könyvekkel elértem-e valamilyen eredményt. A kötetek, az adminisztrációs folyamatok hosszabb időigénye miatt, utolsó látogatásom idejében még nem álltak a börtön

könyvtárának olvasói rendelkezésre (azóta történt változás: 2014. március 24-étől a könyvek kölcsönözhetőek).

Utolsó foglalkozásom zárásaként a jelenlévők őszinte és hálás köszönetet mondanak segítő munkámért, s reményüket fejezik ki a közös tevékenység jövőbeni folytatásának lehetőségére.

Összegezve a rendszeres foglalkozások eredményét, számomra nyilvánvalóvá vált, hogy segítő szándékú közelítésem szívélyes fogadtatásra talált a börtönben. Érdeklődő, közreműködő emberekre leltem a Balassagyarmati Fegyház és Börtön fogvatartottjai között. A beszélgetéssel egybekötött filmvetítések „filmterápiaként” funkcionáltak, fejlesztették az alkotói üzenet befogadásának képességét, valamint a szóbeli megnyilvánulás, a fogalmazás, a közösségi részvétel kompetenciáját. Észrevehető volt emellett a hangulati javulás mint járulékos hatás, ami további lehetőségeket rejt magában az intézetekben élő felnőtteknek szervezendő személyiségfejlesztő célú programok tervezésekor.

9.2. Kérdőív elítéltek pozitív állításokkal való egyetértésének mérésére

Kérem, olvassa el a következő állításokat.

Ha egyetért egy állítás tartalmával, írjon X-et az első négyzetbe.

Ha nem ért egyet egy állítás tartalmával, írjon X-et a második négyzetbe.

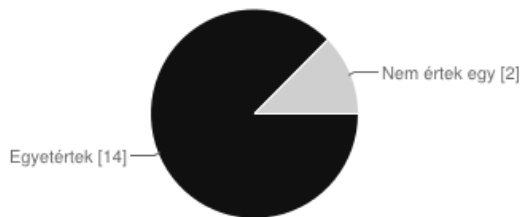

	Egyetértek	Nem értek egyet
1. A változás életem természetes rendje.	☐	☐
2. Saját világom egyetlen gondolkodója én vagyok.	☐	☐
3. A siker feltételei eleve adottak bennem.	☐	☐
4. Az egészséget és szabadságot választom.	☐	☐
5. Teremtő erőmet a közösség javának szolgálatába állítom.	☐	☐
6. Örömmel tölt el, ha másokért valamit tehetek.	☐	☐
7. Tudom, hogy ideális társam békéjét és boldogságát gyarapíthatom.	☐	☐
8. Azért születtem a világra, hogy egész életemet bőségben, boldogságban, szabadon és sugárzó módon éljem.	☐	☐
9. Pozitív gondolkodással érem el mindazt, amit akarok.	☐	☐
10. Segítek magamon, és az élet is megsegít.	☐	☐

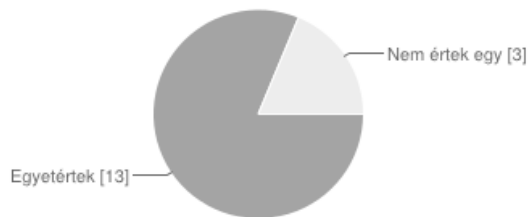
9.3. A kérdőívekből nyert adatok feldolgozása

1. A változás életem természetes rendje.

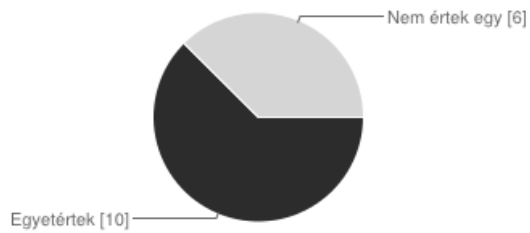
Egyetértek	14	88%
Nem értek egyet	2	13%

2. Saját világom egyetlen gondolkodója én vagyok.

Egyetértek	13	81%
Nem értek egyet	3	19%

3. A siker feltételei eleve adottak bennem.

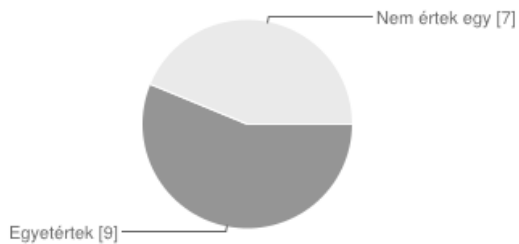
Egyetértek	10	63%
Nem értek egyet	6	38%

4. Az egészséget és szabadságot választom.

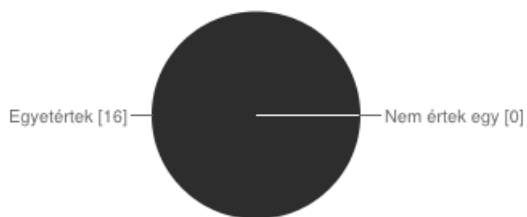
Egyetértek	16	100%
Nem értek egyet	0	0%

5. Teremtő erőmet a közösség javának szolgálatába állítom.

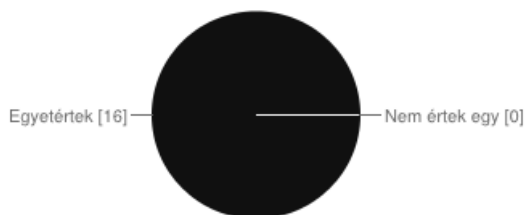
Egyetértek	9	56%
Nem értek egyet	7	44%

6. Örömmel tölt el, ha másokért valamit tehetek.

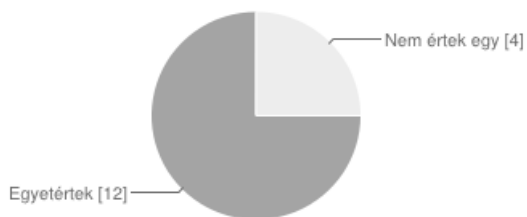
Egyetértek	16	100%
Nem értek egyet	0	0%

7. Tudom, hogy ideális társam békéjét és boldogságát gyarapíthatom.

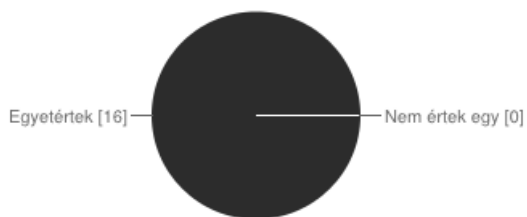
Egyetértek	16	100%
Nem értek egyet	0	0%

8. Azért születtem a világra, hogy egész életemet bőségben, boldogságban, szabadon és sugárzó módon éljem

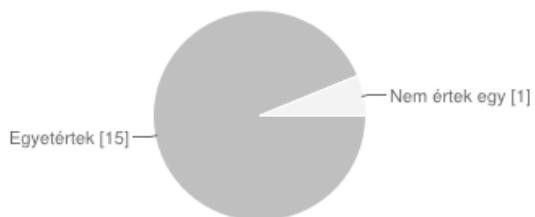
Egyetértek	12	75%
Nem értek egyet	4	25%

9. Pozitív gondolkodással érem el mindazt, amit akarok.

Egyetértek	16	100%
Nem értek egyet	0	0%

10. Segítek magamon, és az élet is megsegít.

Egyetértek	15	94%
Nem értek egyet	1	6%

9.4. Interjú a Balassagyarmati Fegyház és Börtön parancsnokával

Dr. Budai István bv. ezredes

Balassagyarmat, 2014. március 11.

– *Hogyan jellemezné az intézetet a fogvatartottakkal való törődés tekintetében?*

– A büntetés-végrehajtás alapvető feladata az, hogy az oktatás-képzéstől kezdve a személyiségfejlesztésig esélyt nyújtson arra, hogy az elítélt a jövőben törvénytisztelő életmódot tanúsítson, ne kövessen el újabb bűncselekményt. Azokat a hiányosságait, ami miatt elkövette a bűncselekményt, megpróbáljuk legalább a büntetés tartama alatt pótolni, hogy vissza tudjon kapaszkodni a normális életbe. Minden intézetnek alapfeladata, hogy humánusan, a jogszabályok betartásával dolgozzon, hiszen a fogvatartott nem tárgya a büntetésnek, hanem alanya. Általános iskolai tanítás, érettségire való felkészítés, illetve szakmunkásképzés folyik az intézetben, ezenkívül most egy fő jár főiskolára.

– *Mit tekinthetünk Ön szerint a reszocializáció alapjának?*

– Maga a szó is elgondolkodtató, hogy „reszocializáció”. Hova akarom visszavezetni? Többször van olyan elítéltünk, akivel el tudunk valamit érni, tehát befejezi az általános iskolát, tanul egy szakmát, elmegy a személyiségfejlesztő tréningekre. De ha tudom, hogy egy bűnözői környezetből került be – akkor reszocializálni akarom? Hát akkor oda vezetem vissza, ahonnan jött! Magyarországon hiányoznak azok a háttérintézmények, amelyek azt követően kellene, hogy működjenek, ami a szabadulás után éri az elítéltet. Mert ha utána visszakerül ugyanabba a környezetbe, ahonnan jött, akkor nem értem el semmit. Van egy kísérleti programunk nagyon sok mellett, a *B-Terv*, amely ezeknek a háttérintézményeknek a létrehozását szorgalmazza. Ha van egy átmeneti ház, egy védett munkahely, ahol együtt lakik civil segítő emberekkel, ahol a fizetésének egy részét félreteszik, s utána önállóan lábra tud állni, akkor azt mondom, hogy volt értelme a munkánknak.

– *Milyen a külső kapcsolatok rendszere bv. és nem-bv. szervezetekkel?*

– Szerencsére egyre több civil szervezet van, aki akarja segíteni a büntetés-végrehajtásnak a munkáját, és megéri, hogy milyen feladatok vannak a bv.-n belül, vagy egyáltalán a büntetés-végrehajtás mit akar az elítéltekkel. Azok a szervezetek hiányoznak, akik ilyen jellegű programot tudnak föl kínálni, hogy azt a kontrollt tudják továbbvinni, amit a bv. elkezdett. Amit szintén gyakorlatként próbáltunk, a *Családi Döntéshozó Csoport*, mellyel a szabadulás előtt álló elítélt családját segítő kapcsolatokat keressük, tehát az önkormányzatot, a lelkészt, az adott településen meglévő egyház képviselőjét, a családsegítőt és lehetőleg

olyan munkáltatót, aki majd fogadná az elítéltet annak érdekében, hogy ne kerüljön vissza a börtönbe.

– *Megengedhető-e, hogy határt húzzunk nevelhető és nevelhetetlen fogvatartott között? Egyáltalán helyes-e nevelhetetlen személyről beszélni?*

– Az új bv. törvény kapcsán kivettük a „nevelő” és „nevelés” fogalmakat, tehát nincs „nevelés” meg nincsen „nevelő”, persze van „reintegráció” meg „reintegrációs tiszt”. Hogy egy felnőtt ember mennyire nevelhető, azon lehet vitatkozni. Mindenkire ragad valami, természetesen az egymás közötti kapcsolatban az elítélt is neveli a felügyelőt, meg a felügyelő is hatással van az elítéltra, de nem biztos, hogy ez nevelés. Én azt mondom, hogy senki nem született bűnözőnek. A körülmények, a neveltetés, az iskola, a társak olyan irányba mozdíthatják el, hogy bűncselekményt követ el, de mindenki változhat. Minek dolgozunk emberekkel, hogyha nem hinnénk benne, hogy igen, lehet valami értelme a munkánknak? Van, aki hagyja magát, hogy segítsenek neki, van, aki meg nem hagyja magát, hogy segítsenek neki.

– *Mekkora belső apparátus áll rendelkezésre a széleskörű „nevelő” munka elvégzésére?*

– 160 fő az intézet állománya: nevelők, tiszthelyettesek, és ezen belül van még természetesen a hagyományos felosztás: gazdasági osztály, aki az intézet teljes ellátásáért felel, egészségügyi osztály, biztonsági osztály, informatika – tehát megvannak a különböző szakterületek.

– *Vár-e Ön előre mutató lehetőségeket az új büntetés-végrehajtási kódexről, kifejezetten az intézet munkájának eredményességében?*

– Egy úttörő jellegű tevékenységbe csöppent bele a büntetés-végrehajtás, hiszen előtte soha nem volt ilyen, hogy maga a büntetés-végrehajtás dolgozhatta ki a rá vonatkozó szabályokat. Rengeteg olyan új jogintézmény bekerült a törvénybe, ami előreviheti az egész büntetés-végrehajtást, illetve most majd valóban be kell bizonyítanunk, hogy igen, értünk a szakmához, hiszen mi tettük bele ezeket az új jogintézményeket, amiket meg kell tölteni tartalommal. Nem biztos, hogy teljesen újak, hanem a büntetés-végrehajtási szakma által már régebben is óhajtott kívánalmak: az, hogy legyen egy központi kivizsgáló intézet, ahol szakemberek megmondják, mi a büntetés-végrehajtási intézeten belüli kockázata egy-egy elítéltnak, mondjuk öngyilkos, agresszív, kábítószer-használó vagy egyéb, amire a bv. intézeten belül oda kell, hogy figyeljünk. Illetve fölmérjük, milyen programokra van szükség ahhoz, hogy a jövőben ne kövessen el bűncselekményt. Továbbá, amiről állandóan beszélünk – és főleg az utóbbi két évben merült föl a sajtóban és nagyon élesen a közvélemény részéről –, hogy miért nem tudja megmondani a szakma, hogy várható-e újabb bűncselekmény az

adott személytől. Ez is bekerült az új büntetés-végrehajtási törvénybe, s egyfajta előrejelzést fog adni majd a rendszer, hogy mire kell odafigyelni szabadulás előtt a pártfogónak, vagy ahová kerül az adott személy a szabadulás után, hogy ne kövessen el újabb bűncselekményt. Belekerült az új törvénybe az a rezsimrendszer, amit mi már itt évek óta alkalmazunk: hogyha együttműködő az elítélt, akkor tudjam neki fölmutatni azt, „hogyha együtt dolgozol velem a saját érdekedben, akkor mehetsz egy nyitott rezsimbe, egy normál rezsimbe, de hogyha nem tartod be, akkor meg mehetsz egy szigorúbb rezsimbe”. Tehát a választás lehetősége az elítélt előtt áll, és ő dönti el, hogy „most akkor betartom a szabályokat, vagy az kell, hogy szigorúbb rezsimbe kerüljek”. Ugyanúgy továbbra is a bíró fogja megmondani, hogy fegyház, börtön vagy fogház, de ezen belül további három rezsim lesz, ami már a büntetés-végrehajtási intézeteknek a mozgásterét fogja bővíteni. Régóta szeretnénk volna elérni, hogy azokból a resztoratív technikákból, amik nagyon jól működnek Nyugat-Európában, azokat vegyük át, amik adaptálhatók Magyarországra. Ilyen a zárkán belüli konfliktusoknál, hogy ne a hagyományos módon: én, a hatalom képviselője odamegyek, és akkor „összevesztetek azon, hogy az Isaurát nézzük, vagy a Híradót nézzük”, akkor majd én lerendezem ezt a konfliktust. Felnőtt emberek, beszéljék meg, egy külső facilitátor személy vezérletével rendezzék ezt a problémát – tehát nem kell, hogy most én hivatalosan megfenyítsem. Úgy gondolom, hogy ezzel az elítélteknek az önértékelését is lehet növelni, hogyha azt mondom, hogy „felnőtt emberként kezellek, beszéljétek meg a konfliktust”. Tehát van egy másfajta konfliktusrendezés is, mint az, hogy „jól pofán vágom”. Tehát ez is bekerült az új büntetés-végrehajtási törvénybe, erre is van lehetőség.

– *Vannak-e rövidtávú, illetve messzire mutató tervei most 2014-ben?*

– A KKMI, vagyis a Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet 2016-ban fog fölállni, de magát a kockázatkezelési rendszert 2015-től működtetni kell. Ez egy teljesen új területe a büntetés-végrehajtásnak, kidolgozni azokat a kockázat-felmérési módszereket, amik alapján valóban be lehet majd azonosítani az elítélteket egy statisztikai alapú becsléssel, hogy mennyire várható az, hogy a jövőben újabb bűncselekményt fog elkövetni az adott személy. Úgy gondolom, hogy ezek nagyon pozitív irányba vihetik előre az egész büntetés-végrehajtási tevékenységet, illetve az egész bűnmegelőzési tevékenységet. Intézeti szinten azokat a programokat szeretnénk továbbvinni, amiket eddig elkezdtünk. Nem is új programokat szeretnénk, hanem egyfajta szintetizálást, hogy a rengeteg program közül, amit eddig csináltunk, melyek azok, amelyek tényleg jól működnek, és értelme van tovább vinni.

9.5. Interjú a Balassagyarmati Fegyház és Börtön B-v. O. vezetőjével

Kovács Mihály alezredes

Balassagyarmat, 2013. december 15.

– *Hány személyt őriznek, nevelnek pillanatnyilag a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben?*

– Jelenleg 526 a fogvatartotti létszám.

– *Ez a lélekszám mekkora túlterheltséget jelent, ha figyelembe vesszük az Intézet névleges befogadó képességét?*

– Az Intézet hivatalos befogadóképessége 321 fő, de a jelenlegi statisztikai adatok szerint 167%-os a telítettségünk. Én 1995 óta dolgozom a büntetés-végrehajtásban, és ez idő alatt az intézetben tartósan 500 fölött volt a létszám. Országos parancsnoki állásfoglalás szerint, ha 550 fő fölé emelkedik a fogvatartottak létszáma, az olyan túlsúfoltságot eredményez, hogy a további személyeket más intézetekben kell elhelyezni (erre már volt példa).

– *Ha visszatekint az időben, milyen változásokat mutat a statisztika a fogvatartottak számában?*

– Amikor épült a börtön, 1 fő/zárka volt a kihasználtság. Most általában 2–6 fő van elhelyezve egy-egy zárkában, bár a zárkák méretei is változóak. Tavaly 137%-os telítettséggel kellett számolnunk – természetesen a jogerősen elítélteket és az előzetes letartóztatás alatt állókat együttesen tekintve. Az idei statisztika még nagyobb számokat mutat.

– *Hogyan oldják meg a rabok elhelyezését a férőhelyek szűkös voltában?*

– A férőhelyeket nemigen lehet bővíteni. A hatfős zárkákat kénytelenek vagyunk esetenként nyolc fő részére alkalmassá tenni, ugyanakkor bízunk az országos férőhelybővítésben.

– *Ebben a helyzetben átlagosan mekkora élettere van egy-egy elítéltnak a zárkákban?*

– Jellemző a zsúfoltság, a magánszféra szűk.

– *A többletlétszám folyamatos többletmunkával is jár?*

– Igen. A több fogvatartott potenciálisan több konfliktussal jár. Ha nő a létszám, ezzel együtt nő a nemdolgozók száma is. Az adminisztrációs munka halmozódása egyre jobban terheli a személyi állományt.

– *Megengedhető-e, hogy határt húzzunk nevelhető és nevelhetetlen fogvatartott között? Egyáltalán helyes-e nevelhetetlen személyről beszélni?*

– Nem. A nevelést személyes példamutatással, jó szóval, emberszámba nézve őket igyekszünk végrehajtani. Általános felfogásunk, hogy foglalkozni kell az emberekkel.

– *Mik a nevelés, a foglalkoztatás hosszabb időre előrevetített tervei ma?*

– Célunk alacsonyabb fogvatartotti létszámmal dolgozni, gyakorlatilag ugyanazt tenni, mint eddig, de túlterheltség nélkül.

9.6. Interjú a Balassagyarmati Fegyház és Börtön pszichológusával

Pracsity Violetta

Balassagyarmat, 2013. december 22.

– *Mióta áll az Intézet alkalmazásában?*

– 2003. október 1-jétől. Néhány évig kultúrnevelő (hivatalosan oktatásszervező nevelő) voltam. Feladataim a következők voltak: oktatás és képzések szervezése, egyéb szabadidős programok, rendezvények bonyolítása, kapcsolattartás a sajtóval. 2007 decemberétől lettem hivatásos nevelő tiszt, majd az egyetem elvégzése után 2012. augusztus 1-jétől pszichológus.

– *Mi a börtönpszichológus feladata? Mennyire sokrétű a tevékenysége?*

– A fogvatartottakkal való egyéni és csoportos konzultáció, vizsgálat a fogvatartott személyiségének megismerése érdekében. Befogadáskor szűrés, különös tekintettel a szuicid veszélyeztetettségre. Krízisintervenció, kapcsolattartás civil szakemberekkel (mediáció a CsDCs¹⁷ érdekében). A feladat tehát nagyon sokrétű, hiszen a fogvatartott problémája egyben a személyi állománynak, de a fogvatartott családjának is a problémája.

– *Jellemezhető-e általánosan, hogy milyen a kapcsolata a fogvatartottakkal?*

– Általánosságban jó. Alap, hogy önkéntes az együttműködés, nálam semmi sem kötelező. Mindenki szereti, ha figyelnek rá, ha meghallgatják, ha együtt éreznek vele.

– *Ön keresi meg a problémás személyeket, vagy esetleg ők „kopogtatnak” Önnél?*

– Is-is. Ha a befogadáskor „fennmarad a rostán” (veszélyeztetett, szuicidumra hajlamos, pszichiátriai beteg stb.), akkor én hívom őket, ütemezve 2–3 hetente. Kollégák is küldhetik hivatalból, ha viselkedésváltozást észlelnek vagy hallanak a fogvatartott felől, vagy az rossz híreket kapott otthonról (például haláleset, megcsalás, elhagyás). De a fogvatartott maga is kérheti írásban, kérelmi lapon. Előfordul, hogy azért jönnek, hogy tüneteket előadva: „nem bírom a bezártságot, jönnek a falak rám, ideges vagyok” előnyökhöz jussanak, mint kis zárkás

---

¹⁷ Családi Döntéshozó Csoportkonferencia

elhelyezés, magánelzárás vagy fenyítés megúszása vagy felfüggesztése, munkába állítás stb. Ilyen szempontból nagyon előnyös, hogy volt nevelőként nagyon is tisztában vagyok a börtönviszonyokkal. De ezeket tisztázva, még mindig lehet egy jót beszélgetni, ventilálni a feszültségeket. Néhányan csak beszélgetni szeretnének, például az élet értelméről, a családról, az érzéseikről. Mások a figyelem iránti fokozott igényüket, narcisztikus hajlamaikat élik ki – ők a gyakoribbak. A harmadik csoport jellemzően az eseti jelleggel előfordulók, a frissen bv.-be kerültek, első bűntényesek, válás, haláleset miatt krízisbe kerültek, akik alapvetően képesek megküzdeni a problémáikkal, csak kis támaszra szorulnak, átmenetileg.

– *Melyik jellemzőbb egy-egy foglalkozásra, a csoportosan, vagy az egyénileg történő érintkezés?*

– Jellemzően egyéni foglalkozások vannak. A csoportos tematikus foglalkozásokat, mint például filmklub, kommunikációs készségfejlesztő tréning vagy éppen mediáció, CsDCs, elég bonyolult megszervezni; hely-, idő-, illetve emberfüggő.

– *Általában egyedül végzi a munkát?*

– Igen. Kivéve a CsDCs-t, ott külső szakember is van.

– *Megengedhető-e, hogy határt húzzunk nevelhető és nevelhetetlen fogvatartott között – egyáltalán helyes-e nevelhetetlen személyről beszélni?*

– A nevelés eleve kérdéses felnőttek esetében. Én azt mondanám, hogy mindenkit meg lehet fogni valamivel. Az már egy másik kérdés, hogy van-e idő, ember, energia stb., hogy megtaláljuk azt a bizonyos kulcsot. A személyes példamutatás nagyon jó lenne, de a személyes kapcsolatra van a legkevesebb ideje a nevelőnek, aki elsősorban már inkább adminisztrátor. A személyiségzavaros és mentálisan beteg fogvatartottak pedig egy teljesen másik kategória. Velük mi van???! – költői kérdés.

– *Milyen távlati terveik vannak, amelyeket itt, az intézetben meg szeretnének valósítani?*

– Az új törvényi szabályozás egyre több teret biztosít például a mediációnak, az áldozatsegítésnek, a családi kapcsolatok rendezésének. Ezek alapvetőek lehetnek egy hosszabb ítéletből szabadulás esetén, vagy a visszaesés csökkentésének érdekében. Tehát ebben látok alternatívát. Problémát vet fel a kapcsolatok nélküli (de egyebekben zárt intézeti keretek között jól funkcionáló) elítéltek szabadulás utáni helyzete, lakhatása, visszailleszkedési esélyei. Fontos lenne feltérképezni a civil kezdeményezéseket és lehetőségeket, és ezeket összekapcsolni a bv.-vel.